

PRVI PODATKI O GROBI HIŠNI LONČENINI Z BRINJEVE GORE

STANKO PAHIČ

Pokrajinski muzej Maribor

Pri prvih izkopavanjih na Brinjevi gori nad Zrečami, ki so julija leta 1953 sledila naključnemu odkritju te višinske naselbine, smo v vrhnji kulturni plasti 80 m² velikega izkopišča ob temeljih nove stanovanjske hiše Falnogovih odkrili tudi antične najdbe.¹ Te so ležale, pomešane s prazgodovinskimi, v vrhnji črni humozni plasti do globine 50—60 cm, kjer so se pričele spodnje plasti s prazgodovinskimi seliščnimi tli v vzhodnem ter razmetanim kamenjem v zahodnem delu izkopišča. Antična hodna površina na tem mestu ni bila ohranjena, na ostanke morebitne stavbe pa so dali slutiti navidezni kamniti temelji ob severnem robu, kamor dalje v gozd ni bilo mogoče kopati. Največji del plasti z antičnimi najdbami je imel tako premeščen in premešan ruševinski značaj brez prvobitne navpične in vodoravne plastovitosti, ki bi dovoljevala zanesljivo sklepanje o prvotni legi in medsebojnih starostnih razlikah najdb.² Ker bo izkopišče skupno s prazgodovinskimi najdbami opisano pozneje na drugem mestu, naj tu povemo le, da leži na južnem robu naselbine pod sedanjim dvoriščem Falnogove domačije. S kopanji temeljev so večino južnega obrobja s kulturnimi plastmi uničili, na severni strani prekriva kulturne plasti gozd, na obeh drugih straneh pa je bil v naslednjih letih naselitveni prostor pretežno raziskan.³

Kot je prikazano na **tabeli 1**, pripada največji del antičnih najdb s tega izkopišča ostankom posod grobe hišne lončenine. Ob presenetljivo skromnem številu ostankov posod iz prečiščene gline se jasno vidi, da so se v naselbini preskrbovali predvsem z doma izdelanimi posodjem, k čemur smemo prišteti tudi opeko in druge glinaste izdelke.⁴ Tehnološke lastnosti grobe hišne lončenine v celoti, torej v nekem poprečju, so bile opisane v obravnavi vsega grobega hišnega posodja ob jugovzhodnem Pohorju.⁵ Tu obravnavamo zato predvsem tipološke značilnosti posodja, ki ga je bilo že prvo leto najdenega tolikanj, da nam omogoča zadovoljiv vpogled v lončarsko dejavnost antičnih prebivalcev Brinjeve gore. Čeprav med poznejšimi najdbami ni bilo bistvenih novosti pa ob tem prvem vrednotenju grobe hišne lončenine z Brinjeve gore še ni uspelo najti zadovoljivih pojasnil o tem ali onem o poreklu, povezavah in trajanju posameznih vrst posod. Ob tem dejstvu gre torej predvsem za poskus, nekoliko podrobneje prikazati zvrsti posodja in ga na različne načine opredeliti med doslej znano lončenino ob Pohorju, neposredno ob rimski cesti med Celejo in Poetoviono.

Tabela 1. Številčni pregled zvrsti inventarizirane grobe hišne lončenine iz leta 1953. —
Anzahl der Gefäßarten grober Hauskeramik aus dem Jahr 1953

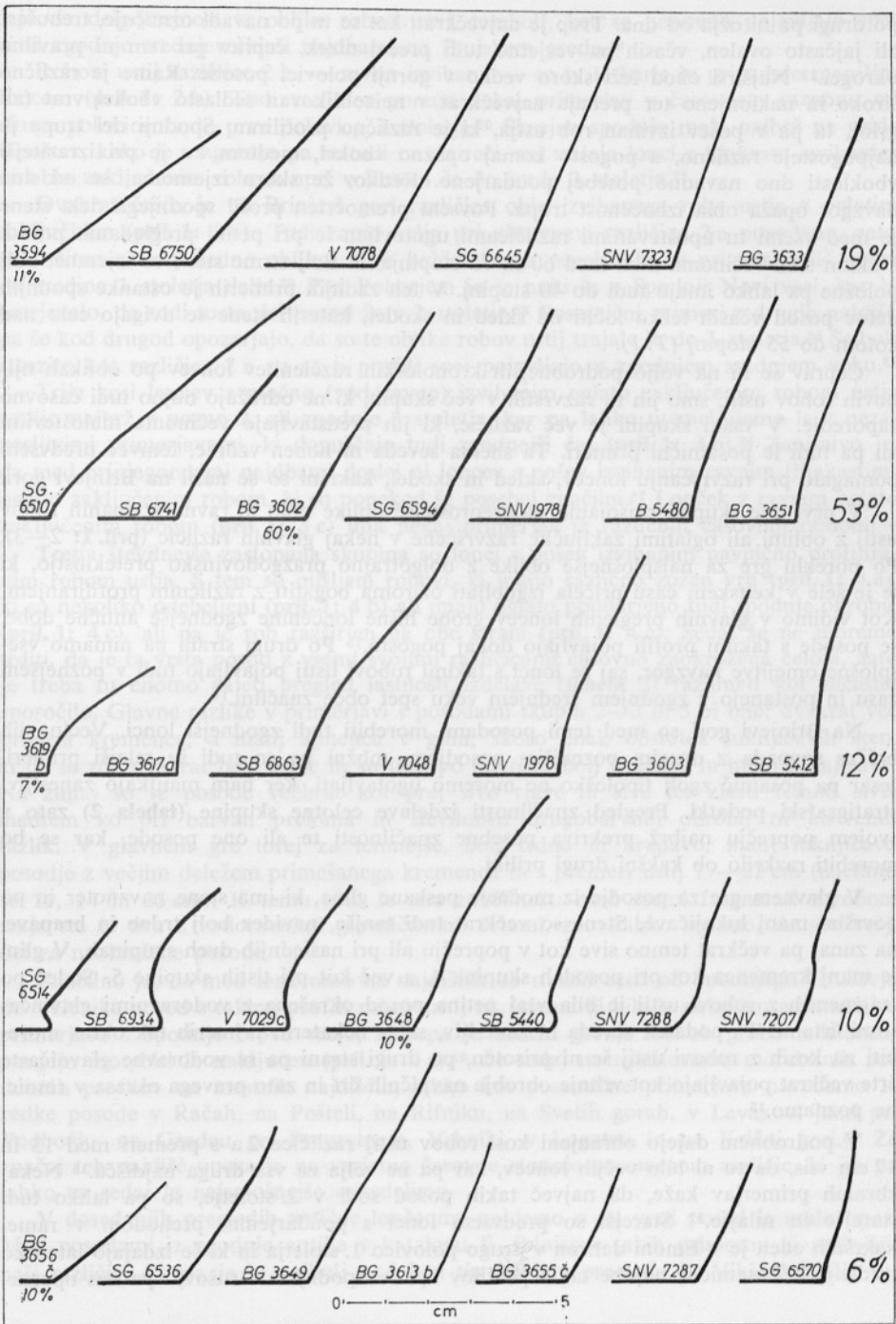
	kvadrati			vse	‰
	1—6 zahod	8—14 sredina	15—24 vzhod		
amfora ali vrč	1			1	0,2
sklede	12	19	9	40	9,0
skodele	13	14	7	34	7,6
trinožne (?) sklede in skodele	14	8	7	29	6,5
shrambeni lonci			2	2	0,4
kuhinjski lonci	116	95	75	286	64,1
lončki	4	6	5	15	3,4
pokrovi	17	11	11	39	8,8
skupno	116	153	177	446	
‰	39,7	34,3	26,0		

LONCI

Po velikosti premerov robov ustij, — ker med najdbami ni bilo celih posod ali večjih kosov njihovih sten, — delimo lonce v velike (shrambene) posode, običajne (kuhinjske) lonce srednjih velikosti ter lončke (tudi čaše). Prvih je bilo na tem mestu ugotovljenih le malo, najbrž po naključju, vendar pa tudi drugod, kolikor je na voljo podatkov, odstotek večjih posod ne presega 1 ‰.⁶ Po merah uvrščamo v to skupino posode s premerom ustja okrog 30 cm, medtem ko pri bornih fragmentih za drugo — višino ter premere oboda in dna ni podatkov. Semkaj sodijo še ostanki nekaterih posod, ki so imele stene debelejše od 10 mm, a niso bili vselej zajeti v inventarizirano skupino.

Od obeh fragmentov robov ustij z Brinjeve gore ima prvi (**pril. 1: 5 a = 3336**) pre-senetljive oblikovne sorodnosti z nekaterimi posodami iz Spodnjega Grušovja in Slovenske Bistrice.⁷ Nekatero tehnološke razlike (npr. površinska in notranja luknjičavost) nam kljub enaki barvi površine ne jamčijo, da gre za istega izdelovalca, ki je na Brinjevi gori morebiti izdelal tudi drugo podobno posodo (**pril. 1: 5 b = 3301**). Robovi ustij so pri teh posodah večinoma v ostrem kotu z ramenom, kar govori za trup visoko trebušastega ali jajčastega profila kot je pri tej zvrsti posod običajno.⁸ To velja najbrž tudi za večje lonce iz Spodnje Nove vasi, ki s svojo zgodnejšo obliko dopolnjujejo to zvrst posodja.⁹ Če gre res povsod za domače izdelke, ne moremo zatrditi, a zanesljivo uvožena shrambena posoda je le ena iz Spodnje Nove vasi.¹⁰

Tudi pri srednje velikih (kuhinjskih) loncih imamo pri merah na voljo premere ustij, katerih zanesljivost pa je odvisna od velikosti robov. Podobno velja za ostanke dnov, medtem ko se v oceno višin posod skoro ne moremo spuščati. Pri tem in pri oblikah trupa se zato zanašamo na precej številne primerjave ohranjenih loncev (žar) iz grobov, saj gre po večini za enako posodje precej ustaljenih zvrsti.¹¹ Vsem je namreč skupna sicer različno široka odprtina ustja, ki po eni strani ne presega višine posode,

T. 1

po drugi pa ni ožja od dna. Trup je največkrat, kot se to po navadi označuje, trebušast ali jajčasto ovalen, včasih pa verjetno tudi precej nizek, čeprav pri tem ni pravilno okrogel.¹² Najširši obod leži skoro vedno v gornji polovici posode. Rame je različno široko in naklonjeno ter prehaja največkrat v neizoblikovan sedlasto vbokel vrat (ali grlo), ta pa v pošev izvihani rob ustja, ki je različno profiliran. Spodnji del trupa je najpogosteje različno, a pogosto komaj opazno vbokel, medtem ko je pri izrazitejši vboklosti dno navadno posebej poudarjeno. Redko, že skoro izjemoma, se od dna navzgor opaža obla izbočenost trupa. Povsem premočrten profil spodnjega dela stene je med vsemi tu upoštevanimi različicami ugotovljen le pri petini pregledanih posod. Naklon sten večinoma niha med 60 in 75 stopinjami. Bolj strme stene so izjemne, bolj položne pa lahko imajo tudi do 40 stopinj. V teh zadnjih primerih je ostanke spodnjih delov posod včasih težko ločiti od skled in skodel, katerih stene se dvigajo celo nad kotom do 55 stopinj (*T. 1*).

Čeprav še ni na voljo podrobnejših kronoloških razčlenitev loncev po oblikah njihovih robov ustij, smo jih tu razvrstili v več skupin, ki ne odražajo nujno tudi časovno zaporedje. V vsaki skupini je več različic, ki jih predstavljajo večinoma maloštevilni ali pa tudi le posamični primeri. Ta shema seveda ni noben vzorec, temveč predvsem pomagalo pri razvrščanju loncev, skled in skodel, kakršni so se našli na Brinjevi gori.

V prvi dve skupini prisojamo najpreprostejše oblike oblo in ravno izvihanih robov ustij z oblimi ali oglatimi zaključki, razvrščene v nekaj glavnih različic (**pril. 1:** 2—3). Po poreklu gre za najsplošnejše oblike z dolgotrajno prazgodovinsko preteklostjo, ki se je šele v keltskem času pričela izgubljati oziroma bogatiti z različnim profiliranjem. Kot vidimo v glavnih pregledih loncev grobe hišne lončenine zgodnejše antične dobe, se posode s takimi profili pojavljajo dokaj pogosto.¹³ Po drugi strani pa nimamo vse-splošne omejitve navzgor, saj se lonci s takimi robovi ustij pojavljajo tudi v poznejšem času in postanejo v zgodnjem srednjem veku spet obče značilni.¹⁴

Na Brinjevi gori so med temi posodami morebiti tudi zgodnejši lonci. Večina jih bržčas sovпада z drugim poznejšim posodjem, možni pa so tudi še mlajši primeri, česar pa posamič zgolj tipološko ne moremo ugotavljati, ker nam manjkajo zanesljivi stratigrafski podatki. Pregled značilnosti izdelave celotne skupine (**tabela 2**) zato v svojem poprečju najbrž prekriva posebne značilnosti te ali one posode, kar se bo morebiti razkrilo ob kakšni drugi priliki.

V glavnem gre za posode iz močnejše peskane gline, ki ima stene navznoter in po površini manj luknjičave. Stene so večkrat tudi tanjše, navidez bolj trdne in hrapave, na zunaj pa večkrat temno sive kot v poprečju ali pri naslednjih dveh skupinah. V glini je manj kremenca kot pri posodah skupine 4, a več kot pri tistih skupine 5. Sodeč po fragmentih z robovi ustij je bila vsaj petina posod okrašena z vodoravnimi glavničastimi črtami. Ta podatek seveda ni zanesljiv, saj v nekaterih primerih tak okras morebiti na kosih z robovi ustij še ni prisoten, po drugi strani pa se vodoravne glavničaste črte večkrat pojavljajo kot vrhnje obrobje navpičnih črt in zato pravega okrasa v resnici ne poznamo.¹⁵

V podrobnem dajejo ohranjeni kosi robov ustij različice 2 a s premeri med 13 in 17 cm vtis, da tu ni bilo večjih loncev, kar pa ne velja za vsa druga najdišča.¹⁶ Nekaj zbranih primerjav kaže, da največ takih posod sodi v 2. stoletje, so pa lahko tudi starejše in mlajše.¹⁷ Starejši so predvsem lonci s poudarjenim prehodom v rame, kakršnih eden je v Emoni datiran v drugo polovico 1. stoletja in ki še izdajajo latensko tradicijo.¹⁸ Posamične najdbe takih profilov npr. v Spodnjem Grušovju pa nas opozar-

jajo na dolgotrajnost te oblike robov ustij, tembolj, ker se ponovno pojavljajo spet med zgodnje srednjeveškimi najdbami na Ptujskem gradu.¹⁹

Robovi ustij različice 2 b, — ravno izvihani, — so tu le štirje in pripadajo manjšim loncem (**pril. 1:** 2 b). Tudi zanje se ponuja nekaj primerjav v časovnem razponu od druge polovice 1. do prve polovice 3. stoletja.²⁰ Skrajna spodnja meja najbrž ne pride v poštev, kako je z zgornjo pa se tudi ne da reči, saj trajajo lonci z lijakasto izvihanim in oblo zaključnim robom npr. v Emoni še do srede 3. stoletja.²¹

Dvakrat češča je na Brinjevi gori različica oblo izvihanega roba ustja z oglatim zaključkom (**pril. 1:** 3 a). Tudi zanjo velja pri obravnavi različice 2 a povedano, zato gre očitno za vzporedno obliko, ki je bržčas istega porekla in se pri nas prvič opazi od sredine 1. stoletja dalje.²² Pod Pohorjem jo je najti še v Spodnji Novi vasi, kar bi potrjevalo, da sodi tu ta del posod že v 2. stoletje.²³ Posamični primeri z drugih najdišč pa še kod drugod opozarjajo, da so te oblike robov ustij trajale še do 3. stoletja.²⁴ Še bolj izrazito kot različica 2 a pa se ti profili spet pojavljajo v zgodnjem srednjem veku.²⁵

Trije kosi loncev z močno (vodoravno) izvihanim oglato zaključnim robom ustja sodijo najbrž v pozno 2. ali zgodnje 3. stoletje, kar pa lahko utemeljujemo le z nezanesljivimi primerjavami, ki dopuščajo tudi zgodnejši čas (**pril. 1:** 3 b).²⁶ Zanimivo je, da med brinjegorskimi najdbami doslej ni loncev s pošev izvihanim ravnim (lijakastim) oglato zaključnim robom, ki so ponekod še posebej značilni.²⁷ Lonček z ravnim oglato zaključnim robom (**pril. 1:** 3 c) ima nekaj primerjav iz različnih časovnih obdobj.²⁸

Tretja številnejše zastopana skupina so lonci s pošev izvihanim navpično profiliranim robom ustja. S tem so mišljeni robovi, ki imajo različno zožen vrh (**pril. 1:** 4 a), ki so nekoliko odebeljeni (**pril. 1:** 4 b) ali imajo oglato poudarjeno tudi spodnje obrobje (**pril. 1:** 4 c), ali pa je rob razširjen na obe strani (**pril. 1:** 4 č). Sedaj še ne moremo trditi, da je ta vrsta posod z vsemi svojimi različicami časovno zaokrožena celota, zato je treba tu enotno zajeti pregled lastnosti izdelave (**tabela 2**) razumeti kot začasno sporočilo. Glavne razlike v primerjavi s posodami skupin 2—3 in 5 bi bile: dvakrat več primesi kremenca, a manj apnenca v glini, skoro enak odstotek luknjičavih sten, ki pa se zde dvakrat bolj trdne in so tudi po površini bolj hrapave in manj luknjičave. Na zunaj so te posode večkrat kot prej sivo rjave in sive ter zlasti temno sive, medtem ko pri barvah preloma in številnosti drugobarvnih obrobij ni bistvenih razlik. V glavnem gre torej za temnejše, bolj trdno in hrapavo, manj luknjičavo posodje z večjim deležem primešanega kremenca in s premeri ustij 17—22 cm (izjemno še 11, 14 in 25 cm). K temu sodi še ena značilnost: med vsemi fragmenti z robom ustja sta le dva z vodoravnimi glavničastimi črtami, zato lahko sodimo, da gre večji del za neokrašene posode.

Značilno je, da med lončenino na najdiščih ob rimski cesti od Spodnjega Grušovja do Velenika posod s takimi profili robov ustij ni. Izjema bi bile le nekoliko nezanesljive primerjave s Spodnjo Novo vasjo, kjer pa je zoženi gornji rob ob grobo izdelanem posodju morebiti le naključen (**pril. 1:** 4 a).²⁹ Če sedaj ne upoštevamo morebitnih podobnih profilov na mestnih najdiščih, lahko kot posamične primerjave navedemo le redke posode v Račah, na Pošteli, na Rifniku, na Svetih gorah, v Levakovi jami pri Podbočju, na Gradcu pri Prapretnem, Vrhniki, v Logatcu in na Križni gori.³⁰ Že značaj teh najdišč opozarja na verjetne časovne stopnje posameznih različic, ki jih pa lahko za sedaj le najsplošnejše opredelimo.

V dosedanjih pregledih antične lončenine najdemo o tej vrsti posod le malo opor. Med posodami iz zgodnje antike v katalogu É. Bóniseve takih primerov ni razločiti, naši različici 4 a pa je še najbolj podoben tip 3 B b v pregledu B. Vikić-Belančičeve,

ki je tam opredeljen v čas med 50 in 200.³¹ Posamič najdemo take robove ustij npr. tudi pri loncih v Adony in sicer med najdiščnimi skupinami iz vojaških taborov iz prve polovice 2. stoletja.³² Približne primerjave za posamezne različice se ponujajo še iz povsem drugega območja — Bavarske, kjer se pri takoimenovanih »noriških loncih« že ugotavlja tipološki razvoj od poznolatskih (grafitnih) posod prek auerberškega lonca do poznih oblik iz 3. stoletja.³³ Ker pri nas tak razvoj še ni preučen in zanj na podeželju niti ni gradiva, trenutno še ne moremo reči, če vsaj nekateri brinjegorski profili kot osamele najdbe morebiti tudi sodijo semkaj. Na obeh najdiščih s poznolatsko lončenino, tudi grafitno, — na Pošteli in Brinjevi gori, — (še) manjkajo nekatere pozne razvojne oblike kot se npr. pojavljajo v Poetovionih.³⁴

Ker sodi večina tu obravnavane grobe hišne lončenine v poznejšo antiko, podobno kot tista z najdišč ob rimski cesti, v Spodnji Novi vasi pa med nekaj starejšimi najdbami tudi ni zanesljivih oblik skupine 4, za sedaj ne kaže drugega kot ostati pri domnevi, da so lonci te skupine nekoliko zgodnejši kot tisti iz skupine 5. To bi pomenilo, ohlapno označeno, da sodijo bržkone v pozno 2. in 3. stoletje.

Lonci različice 4 č izhajajo morebiti iz posod z oglato zaključenim robom ustja, kjer se ponekod kažejo težnje po obojestranski razširjenosti.³⁵ Redke domače primerjave ne dajejo točnejših časovnih opredelitev, vendar pa se zdi, da gre prej za kasnejše kot zgodnejše najdbe.³⁶ Podobne profile na loncih ob avstrijski Donavi in na Bavarskem pripisujejo obdobju od konca 1. do 3. stoletja, vendar pa se zdi, da imajo drugo poreklo.³⁷

Podobno kot pri prejšnji se tudi pri različici 4 a dozdeva, da so ti profili robov ustij morebiti le spremenjena oblika preprostejših oblik, ki smo jih prikazali v skupini 3, vsaj dokler se ne bo potrdil drugačen razvoj. Lahko bi tudi pomislili, da pri tem ne gre toliko za namerno tipološko preoblikovanje, ampak vsaj nekoliko tudi za nove tehnološke prijeme pri oblikovanju posod. Podobni profili se namreč (ob takih, ki so podobni antičnim iz skupine 3) ponovno pojavijo v zgodnjem srednjem veku in nato še pozneje.³⁸

Najštevilnejša skupina so na Brinjevi gori (a tudi v Spodnjem Grušovju in Slovenski Bistrici) lonci s pošev izvihanim robom, ki je svitkasto odebeljen ali vodoravno razširjen in ima največkrat ravno, včasih pa tudi žlebasto oblikovano gornjo stran (**pril. 1: 5 a-b**). Številne različice kažejo na pestrost oblikovanja takih robov, ki jim je skupna še najčešče sedlasto upognjena notranja stena roba. O poreklu te vrste profilov ni še znano ničesar dokončnega, vendar je zanimiva njihova pogostnost ob južnem Pohorju.³⁹ Pri premešani plasti izkopišča iz leta 1953 na Brinjevi gori seveda ne preseneča, da so se našli ostanki takih posod v vseh globinah in po vsem prostoru, zato si tudi pri iskanju odnosov z drugimi vrstami profilov ne moremo nič pomagati. Za sedaj je videti, da je ta oblika profilov prišla v naselja ob Pohorju bržkone iz Poetovione, kjer je takih profilov obilo in se pojavljajo tudi v zgodnejšem času, medtem ko jih ni na drugi strani rimske prometne smeri, v Celeji.⁴⁰

S 65 % je bila torej ta oblika posod pglavitna vrsta loncev v gospodinjstvu antične Brinjeve gore, vendar pa je ta delež najbrž še večji, če upoštevamo, da so bili v rabi predvsem v poznejšem obdobju, ko so bile druge oblike loncev že v manjšini. V skoro enaki meri velja to tudi za obcestni naselbini v Spodnjem Grušovju in Slovenski Bistrici, ki sta bili zaradi svoje prometne lege (in pomena) bolj odprti trgovskim tokovom in s tem vplivom mestnih lončarskih delavnic.⁴¹ V brinjegorskem lončarstvu med temi lonci in drugim posodjem glede načina izdelave ni bistvenih razlik in tako lahko rečemo, da so z malo izjemami podobno kot celotno poprečje zastopani v preglednici ob-

pohorske grobe hišne lončenine.⁴² Opaziti je bilo le dvakrat večji odstotek sten s komaj luknjičavo površino ter več svetlo rjavih in rjavih, a enkrat manj temno sivih posod. Po skrajnih merah premerov ustij, — 13—30 cm, — sodijo ti lonci v vse velikostne skupine, vendar so veliki, kot je bilo povedano že zgoraj, izjemni. To velja tudi za najmanjše, saj so bili ugotovljeni le trije (npr. **pril. 1:** 5 a = 3410). Največji del posod ima od 16 do 24 cm široka ustja, kar bi ob poprečni shemi merskih razmerij pomenilo, da gre pri ožjih ustjih za 20—25 cm visoke lonce. Pri širših ustjih je treba upoštevati še nižje okroglaste oblike loncev ali celo globoke sklede.⁴³

O okrasu ne moremo povedati nič dokončnega, ker sodijo k tem loncem tudi drugi ostanki sten posod, ki jih tipološko ne moremo razvrstiti. Med kosi z robom ustja je le 30 % okrašenih, med temi pa 10 % takih z vodoravnimi glavničastimi črtami, kar seveda ne izključuje še druge oblike okrasa. Po dvakrat se pojavljajo širši in ožji vratni žlebiči, posamič pa še zveza navpičnih črtic oz. vodoravnih žlebičev z vodoravnimi glavničastimi črtami in rebro na vratu.⁴⁴ Vsekakor so pri teh loncih uporabljeni vsi tisti okrasni motivi, ki se na Brinjevi gori pojavljajo v največjem številu. Izjemoma najdemo pri teh loncih fasetirano notranjost vratu, kar se priložnostno pojavlja tudi drugod.⁴⁵

Glede na to, da za sedaj prisojamo te lonce 3. in 4. stoletju, je njihovo izdelovanje preseglo eno samo generacijo in je torej tudi plod lončarskega izročila. Dokler ne bomo kje našli na zanesljivo po časovnih plasteh razločene skupine, po sami obliki profilov robov ustij ne moremo ugotavljati tipološkega razvoja. Razlike so namreč tako neznatne, da bi kaj lahko rekli le o razločkih med skupinama a in b, a ker je poslednja številčno precej skromnejša, žlebast vrh roba pa tako neizrazit, je prav verjetno, da so posode obeh različic nastajale sočasno. Določene razlike obstoje še v luknjičavosti, pri čemer mislimo na petino fragmentov z neluknjičavo površino. Profili robov ustij pa tudi pri teh loncih niso drugačni, zato gre v teh primerih najbrž le za večji delež kremenca v glini, čeprav ta sam po sebi, — pač v odvisnosti od žganja, — še ne izključuje različno luknjičavih površin sten.⁴⁶

Medtem ko menimo, da so lonci skupine 5 na Brinjevi gori izdelek iste lončarske delavnice pri vsaj dveh rodovih lončarjev, ne da bi bili pri tem v stanju, razčleniti morebitni tipološki razvoj ali kakšno drugačno časovno zaporedje, poskusimo sedaj preveriti odnos te vrste posod s podobnimi na drugih najdiščih. Za take lonce iz najbližjega Spodnjega Grušovja (**pril. 1:** 5 a-b) je značilno, da so po oblikah profilov robov ustij sicer močno podobni brinjegorskim, da pa imajo bistveno drugačne tehnološke lastnosti. To se vidi že v sestavu gline, vendar velja to le za njeno sedanje stanje: kremenca in apnenca je občutno manj ohranjenega (27 % proti 98 %). Zato pa so bili ti lonci močnejše žgani, saj so kamnite primesi v 73 % razpadle (na Brinjevi gori le pri 2 % primerov). Tako različen način žganja govori za druge lončarje, najverjetneje v kraju samem, podobni profili pa so ob tem predvsem izraz splošnejšega oblikovanja robov ustij te vrste loncev. Vendar pa je videti, da to ni izraziteje vplivalo na luknjičavost površin sten, saj je na obeh najdiščih enaka zdi pa se, da je manj zelo trdnih sten. Trije lonci z neluknjičavo steno dajejo isti odstotek kot onih osem posod na Brinjevi gori; tu gre dvakrat za primes kremenca in enkrat za razpadlo kamenino (apnenec?). V barvi posod je tu več takih z rdeče rjavo zunanjo in notranjo površino, drugače pa je precej manj sicer prav tako temno sivih in črnih prelomov z rjavimi obrobji.

Znotraj celotne skupine grobe hišne lončenine v Spodnjem Grušovju imajo ti lonci nekaj svojih značilnosti. Pri njih je več kremenčevih primesi, medtem ko je nižji od-

stotek apnenca najbrž odvisen od številne luknjičavosti sten. Stene so trdnjše kot pri drugem posodju, a tudi v različnih stopnjah bolj hrapave. Druge lastnosti imajo manj pomembna odstopanja od poprečja, kar kaže, da gre tudi pri grobi hišni lončenini tega najdišča za enovito domačo proizvodnjo.

V Slovenski Bistrici lahko med precejšnjim številom loncev te vrste ugotavljamo podobne razmere. Oblikovna podobnost s posodami z Brinjeve gore se zdi večja kot v Spodnjem Grušovju, tudi pri vrsti 5 b, ki je tod sorazmerno pogostejša kot na obeh drugih najdiščih (pril. 1: 5 b). Bistvena različnost pa je spet v sami glini oziroma stopnji njenega žganja, saj je tu odstotek luknjičavih sten največji. Temu ustrezen je najmanjši odstotek kremenca v glini, medtem ko so apnenčeva zrnca verjetno v celoti razpadla. Tod ima tudi več loncev tanjše stene, čeprav zato posode niso mnogo manjše. To hkrati izdaja spretnega lončarja, vendar pa je verjetno velika luknjičavost vzrok, da se zde stene posod sedaj lahne in ne izrecno trdne. V primeri z njimi so videti brinjegorski lonci večinoma čvrstjeji, težji in nekako bolj »surove« izdelave. Pač pa dajejo posode iz Slovenske Bistrice vtis večje gladkosti površine sten in to kljub 96 %-ni luknjičavosti na obeh straneh. Za močnejše žganje govori poleg tega, — ob številnejših rdečih, rdeče rjavih in rjavih, — manjši odstotek temno sivih do črnih prelomov, najmanjši pa je tudi odstotek prelomov z obroblji.

Tudi v Slovenski Bistrici so lonci skupine 5 ob svoji številčnosti hkrati tudi predstavniki splošnih tehnoloških značilnosti. Odstopanj, ki so bila navedena že ob primerjavah z Brinjevo goro, je malo, a so manjša kot drugod. Čeprav so po tej plati mnogo bližji posodam iz Spodnjega Grušovja kot onim z Brinjeve gore pa med njimi ni takih istovetnih primerov, ki bi potrjevali možnost, da gre za skupne izdelovalce. Dokler ne bo ugotovljeno drugače, se zdi gotovo, da je tudi v tem zaselku obstojala lastna lončarska dejavnost za domače potrebe na ožjem območju slovenjebistriškega kraja, ki pa verjetno že ni več vključevala bivališča v Veleniku.⁴⁷

Tam je sicer dvoje profilov robov ustij loncev najbližjih različici 5 a = 3395 b, a tudi za tri druge profile lahko najdemo na Brinjevi gori in drugod zadovoljive primerjave.⁴⁸ Dvoje profilov, ki sicer sodita še k isti različici, kaže izrazitejšo oglatost odebeljenega roba ustja, ki se hkrati na zunanji strani nekoliko preveša, česar na drugih podpohorskih najdiščih ni.⁴⁹ Morebiti gre naključno nadrobnost izdelave ali pa je ta oglatost že posebna (mlajša?) lastnost, ki je še ne moremo potrditi z bližnjimi primerjavami.⁵⁰

Te lastnosti seveda vključujejo veleniške posode v skupino 5 a, ni pa tu takih iz skupine 5 b, čemur je mogoče vzrok že skromno primerjalno gradivo. Različnost, ki se kaže v tehnološkem pogledu, je podobna tisti z drugih dveh podpohorskih najdišč. Tudi tu prevladuje notranja luknjičavost sten zaradi docela razpadlih kamnitih delcev, stene niso več vse trdne, a, — podobno kot v Slovenski Bistrici, — bolj gladke kot hrapave ter vse luknjičave tudi po površini. Barva posod je v veliko večji meri kot drugod zunaj in znotraj svetlo rjava, prelomi pa so, kot običajno, pretežno temno sivi oziroma črni in imajo v polovici primerov drugobarvna obrobja. Izrazita svetlost, kljub sledovom sive prevleke ter navidez manjša trdnost sten sta torej pglavitni različnosti veleniških loncev v sklopu celotne podpohorske skupine.⁵¹

Izven tega območja imamo na voljo mnogo skromnejše primerjave. Na najbližjem najdišču, v Račah, se kljub skromnemu gradivu kaže precejšnja sorodnost.⁵² Med šestimi profili robov ustij sodijo trije, — torej kar polovica, — v skupino 5. Po izdelavi imajo nekaj podobnosti z vsemi drugimi najdišči, po sestavi gline oziroma ohranjenih pustilih v stenah pa so enaki tistim z Brinjeve gore. Kljub temu pa lahko po skrbnosti izdelave

BRINJEVA GORA 1953 Skupine posod	Število vzorcev	Peščenost			Pustila			Debelina sten			Trdnost			Površina na dotik		Luknjičavost					Barva zunanje površine					Barva notranje površine					Barva preloma			Obrobja druge barve														
		obilna	zmerna	skromna	kremenec	apnenec	oboje?	raztaljeno	3—6 mm	6—10 mm	10—15 mm	zelo trdo	trdo	krhko	gladka	komaj hrapava	hrapava	voščeno gladka	gosta	zmerna	skromna	nič	samo znotraj	rdeče rjava	rjava	svetlo rjava	sivo rjava	siva	temno siva	svetlo siva	rdeče rjava	rjava	svetlo rjava	sivo rjava	siva	temno siva	svetlo siva	rdeče rjava	rjava	svetlo in sivo rjava	siva	temno siva	svetlo siva	dvobarvno	obojestransko	samo zunaj	samo znotraj	
LONCI skupini 2—3	23	34	66		39	39	18	4	49	51	30	70	26	52	22		4	26	18	30	22			18	48		34								26	38	18	18	4	13	13		60	8	22	4	4	
skupina 4	26	24	76		60	20	12	8	20	80	40	60	16	56	28		4	16	8	36	36		4	16	40	8	32					16	68		16	4	12	4	80		56							
skupina 5	43	15	80	5	35	30	33	2	5	90	5	23	77	33	60	7	20	33	27	20		5	7	50	27	2	7	2	5	7	38	26	12	7	5			3	10	80	2	5	80	7	2			
skupina 7	4		100		50	50			100		100		25	75				25		75				25		75				75	25					100			50		50							
SKLEDE IN SKODELE skupina 2	20	28	72		32	28	28	12	8	88	4	28	72	52	36	12	60	24	12	4		4	4	44	16	16	8	8	4	4	56	8	16	4	8	4	8	4	4	80		54	4	12				
skupina 3	22	25	75		60	20	5	15	10	85	5	60	40	20	75	5	15	30	20	35		5	30	25	15	25			5	45	35	10	5			20		80		35		15						
skupina 4	17	22	78		35	28	22	15		100		7	93	44	28	28	7	58	7	28		7	28	28		37			7	7	44	7	35					93	7	44		7						
skupina 5	11	33	67		11	33	45	11		89	11	33	67	33	67		22	33	22	23		11	33	33		23		11	11	44	23		11			11	11	11	56	11	33		22					
skupina 6	9	14	86		28	16	28	28	43	57		100	43	43	14	14	43		43			14	58	14	14			14	58	14	14				14		86		86		14							
POKROVI	39	15	77	8	45	26	26	3	8	84	8	14	84	2	32	55	3	10				14	41	21	24			3	3	39	28	3	24			3	27	39	5	26		3	5	3	89		26	21
Skupno poprečje	446	23	67	10	35	35	23	7	15	73	12	20	79	1	38	46	13	3	23	41	15	17	4	7	6	36	27	6	17	1	4	5	31	31	11	16	2	2	4	9	6	72	1	6	68	10	8	

Tabela 2: Pregled tehnoloških lastnosti izbranih vzorcev posameznih skupin posod (v odstotkih). — Übersicht der technologischen Eigenschaften einzelner Gefäßgruppen (in Prozenten).

in bližini Poetovione sodimo, da gre na tem najdišču ob vodovodnem kanalu izpod Pohorja za lončenino ptujskega porekla. V takem primeru vsi trije profili iz Rač najbrž prikazujejo oblike skupine 5 a v poetovionski obliki.⁵³

Iskanje podobnih najdb v širši sosesčini je sedaj še malo uspešno. Med skromnimi ostanki antične lončenine na Pošteli, kjer so se sicer našli tudi novci iz 4. stoletja, takih posod ni.⁵⁴ Zaradi zgodnejšega časa jih ni na grobišču v Forminu, a tudi med skromnimi najdbami iz bližnje stavbe, ki je prenehala v zgodnjem 3. stoletju, pri loncih z »že zgoraj izravnanim ustjem« ni bilo takih, ki bi sodili v skupino 5.⁵⁵ Dalje proti vzhodu se pojavljajo sorodne ali le približno podobne oblike profilov takih loncev le posamič, npr. v Pavlovcih, Veržeju in Gibini.⁵⁶ Da jih ni znotraj Slovenskih goric, je najbrž pripisovati zgodnejšemu času teh naselij ali pa skromnosti dosedanjih naključnih najdb.⁵⁷ Onkraj Mure je v Ivancih le malo podobnega, v Dolgi vasi pa nič, čeprav je zlasti naselbina v tem drugem kraju trajala, — »s prekinitvami«, — do zgodnjega srednjega veka.⁵⁸ Kako je s takimi lonci v resnici na najdiščih Petrijanec, Vindija, Varaždinske toplice, Jalžabet in drugih v tem delu Podravine, ni znano, ker groba hišna lončenina od tod ni podrobno objavljena.⁵⁹

V drugih smereh iskanja primerjav je zanimivo, da posod te skupine ni na Svetih gorah ob Sotli, čeprav je tam na voljo dovolj ostankov grobe hišne lončenine in je naselbina prav tako trajala vso antiko.⁶⁰ Nasprotno pa sodi v oblikovni krog profilov robov ustij te skupine nekoliko doslej le na površini pobranih ostankov posod na Gradcu pri Prapretnem.⁶¹ Ti kažejo različici 5 a = 3513 a močno sorodne oblike robov ustij in so — podobno kot v Veleniku — različno oglatih profilov. Poročevalec opozarja na primerjave z Vranjem in Rifnikom, vendar na prvem najdišču ni loncev te skupine, kar je ob bornem gradivu še razumeti.⁶² Za Rifnik se, — še pred poznavanjem vseh najdb oziroma njihovo objavo, — zdi, da so lonci skupine 5, podobno kot na Gradcu, tudi redki.⁶³ Tudi med številno seliščno lončenino iz Celeje, ki je prišla na dan zlasti ob obsežnejših izkopavanjih v novejšem času, razen morebitnih redkih izjem, ki jih pred celotnostno objavo ni mogoče odkrivati, ni brinjegorskih oblik posod, občutna različnost pa obstaja tudi v sestavi in obdelavi gline.⁶⁴

Najdbe lončenine v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu so preskromne in ne vse objavljene, da bi lahko s pridom iskali primerjave k brinjegorski grobi hišni lončenini, čeprav tam novci iz 3. in 4. stoletja govore za naselitev še v poznem času.⁶⁵ Dalje na zahodu se na nekaterih poznoantičnih najdiščih Gorenjske kažejo podobnosti le pri drugih skupinah grobe hišne lončenine.⁶⁶ Podobno velja za še bolj oddaljeno Križno goro ter med dolenjskimi najdišči za Drnovo, kar lahko pomeni, da lonci skupine 5 niso bili razširjeni po teh predelih Slovenije ali vsaj ne v opazni meri.⁶⁷ To potrjuje tudi lončarska proizvodnja v Emoni, čeprav so nam za sedaj na razpolago podatki o domačih loncih v glavnem le iz grobišč.⁶⁸ Lonci skupine 5 so torej, — zlasti po svoji številnosti, — izrazito krajevna značilnost za jugovzhodno obrobje Pohorja, hkrati pa še za določeno obdobje. Dokler ne bo na voljo ustreznih obravnjav grobe hišne lončenine v Poetovioni, nam bo količinski in oblikovni obseg različic, kakršne poznamo na Brinjevi gori, tam ostal neznan. Nejasno pa ostaja še, ali sta Ptuj in Brinjeva gora resnično pomembnejša prostorska mejnika posod te skupine. Hkrati moramo poudariti, da ta hip še ne moremo natančneje opredeliti tako porekla kot začetka in konca teh oblik posod v za sedaj le okvirno zastavljenem obdobju 3. in 4. stoletja.⁶⁹

Ob teh štirih skupinah so se našli še drugi ostanki posod s posamičnimi oblikami robov ustij, ki prav tako pripadajo srednje velikim loncem. Tu so združeni v lastno šesto skupino prav zaradi posamičnih pojavov, čeprav gre za različne oblike iz neopredeljenih

časovnih obdobj. Najzgodnejši med njimi je najbrž ostanek posode z nazlebljenim ramenom in kratko izvihanim oblim robom (**pril. 1:** 1), ki ima bolj enovite zgodnje primerjave.⁷⁰ Zgodnejši se zdi tudi kos posode s poševnim zaobljenim robom, ki ima navzgor zavihan zaključek (**pril. 1:** 6 b), čeprav zanj nimamo časovno zanesljivih primerjav.⁷¹ Podobno se zdi tudi za lonec z razširjenim robom preproste oblike (**pril. 1:** 6 a), ne da bi mogli to neoporečno utemeljiti.⁷² Nekaj primerjav s protislovno časovno pripadnostjo se ponuja tudi za posodi z oblo izvihanim robom, ki ima letvasto poudarjeno spodnje obrobje (**pril. 1:** 6 e) in se v podobni obliki pojavlja še izven antičnega obdobja.⁷³ Zavihanemu robu ustja z razširjenim oglatim zaključkom (**pril. 1:** 6 f) se zdi podoben časovno nedoločen kos posode iz Dolge vasi, enako zasnovo (z vboklo notranjo stranjo) pa imajo lonci spet v srednjem veku.⁷⁴ Nobenih enakih profilov ne poznamo za izvihana in oglato odebeljena robova ustij loncev različno širokih odprtini (**pril. 1:** 6 č), ki sta bržkone krajevni različici podobnih posod v podpohorskem območju.⁷⁵ Posoda s strmo steno in oglatim kratko izvihanim robom (**pril. 1:** 6 d) po videzu posnema oblike zgodnje fine lončenine, po drugi strani pa so ji podobni nekateri robovi ustij iz Spodnjega Grušovja.⁷⁶ K loncu s trikotno razširjenim robom ustja, ki ima navznoter poudarjen vrhni zaključek (**pril. 1:** 6 c) je nekaj primerjav že v Slovenski Bistrici, časovna opredelitev pa se spet kaže protislovna.⁷⁷

V sedmo skupino smo uvrstili ostanke štirih posod, ki se po profilu robov ustij in po okrasu občutno razlikujejo od drugega posodja. Kar zadeva izdelavo, gre za pretežno z apnencem mešano glino s trdnimi, nekoliko hrapavimi, a večinoma le na notranji strani luknjičavimi stenami, ki so tu pretežno svetlo rjave, na zunanji strani pa temno sive barve. Najpreprostejše oblike med njimi je 10 cm širok lonček z navpično steno brez posebej oblikovanega roba (**pril. 1:** 7 a), ki po obliki in okrasu, preprosti valovnici, spominja na lonec iz Dobrteše vasi in bi, če je bil podobno valjaste oblike s koničnim spodnjim delom, skupaj z nekaterimi podobnimi posodami sodil v pozno antiko oziroma vsaj v 4. stoletje.⁷⁸

Druga posoda podobne velikosti a z debelejšim ostenjem (**pril. 1:** 7 b) bi se po obliki lahko navezovala na posodico iz pozno antičnega groba na Bregu v Celju, kar pomeni da bi bila tudi enake starosti.⁷⁹ V našem primeru je rob le nakazan z vrhnjim delom nekoliko izvihane in stanjšane stene enako oglatega zaključka. Neskrbno vrezana pasova valovnic sicer tudi spominjata na celjsko posodo, vendar sta z navpičnim vsakim drugim krakom že nekoliko odtujena večinoma pravilnejšim antičnim valovnicam.⁸⁰ Dodani pa so jima še drugi okrasni členi: dvoje žlebasto vrezanih vodoravnih črt ter, kar je v antiki že izjemnejše, dvoje pasov navpičnih črtic, ki niso navadni vrezi, temveč vtisi nazobčanega predmeta. Pasovi vrezanih navpičnih črtic so sicer že prastar prazgodovinski motiv krašenja in se pojavljajo tudi skozi vso antiko, v nazobčani obliki pa so tu novost in morebiti predhodnik navpičnih pasov vbodenih jamic (tudi z nekim viličastim predmetom) v zgodnjem srednjem veku.⁸¹

Ostanki lonca in lončka s kratkim pošev izvihanim in oglato zaključenim robom nad podobno strmo steno (**pril. 1:** 7 c) bi po obliki profili lahko bili različica poprejšnje posode ali pa tudi njeno razvojno nadaljevanje. Antičnih primerjav še ne poznamo, a iskati jih je bržkone le med poznoantičnim posodjem.⁸² Tudi tu opažamo tako med okrasnimi členi kot v celotnem motivu okrasa za dosedanje antiko nove prvine. Staro predstavljajo vodoravne glavničaste črke, ki pa so na teh posodah le še (že nekoliko zabrisana) podlaga, kot se to pojavlja že v nekaterih drugih primerih.⁸³ Vrezane žlebičaste črte so češče v poznem kot zgodnjem antičnem času, v združbi z enako vrezanimi valovnicami pa so v tej obliki okrasa novost.⁸⁴ Četudi imamo na Brinjevi gori navpične

nize jamic še na drugih kosih grobe hišne lončenine pa so v tem motivu podane na način kot ga poznamo predvsem mnogo pozneje na zgodnje srednjeveških posodah.⁸⁵ Zdi se torej, da se ta motiv tu pojavlja kot novost že ob koncu antike hkrati z novo obliko posod, ki zaključujejo tu obravnavani izbor brinjegorske grobe hišne lončenine ne da bi se neposredno vezale na (doslej znane) zgodnje srednjeveške najdbe z bližnjega grobišča v Brezju.⁸⁶

Med maloštevilnimi lončki, od katerih so bili nekateri po oblikah robov ustij že zajeti v gornjih skupinah, jih je še nekaj, ki jih moramo uvrstiti v lastno skupino. Večina jih sodi k čašastim posodam s premerom ustja 8—12 cm, ki imajo nad strmim ramenom kratek navzven zapognjen in na vrhu vodoravno zravnani rob (**pril. 1:** 8). Posodice z debelejšimi stenami so po ramenu okrašene z ozkimi vodoravnimi žlebiči, druge, tanjše, kjer je tudi rob bolj zaobljen, pa so deloma brez tega okrasa. Ta vrsta posodic se je našla še v Spodnjem Grušovju, Slovenski Bistrici in Veleniku, sicer pa jo med doslej objavljenim gradivom s podeželskih najdišč redkeje zasledimo.⁸⁷ Med zgodnjo antično lončenino te vrste lončkov ni najti, zato lahko sodimo, da pripadajo obdobju loncev skupine 5, torej 3. in 4. stoletju.⁸⁸

Podobno zasnovo profila roba ustja ima lonček s kratkim navzven zapognjenim in nekoliko odebeljenim in zaobljenim robom (**pril. 1:** 9 a). Posodica s premerom ustja 12 cm je izdelana iz gline, ki ji je primešan kremenec ter ima gladko temno sivo površino, ki je le na notranji strani roba ustja nekoliko luknjičava. Čeprav se navidez navezuje na prejšnje oblike, je pri njej nov okras: pod ozkimi žlebiči potekajo vodoravni nizi gostih valovničastih črt v dokaj pravilni izvedbi, a na tu doslej neznan način.⁸⁹ Tudi ta vrsta valovnic je iz pozne antike prešla v zgodnji srednji vek, čeprav jima je poleg oblike videti skupna le uporaba novega viličastega orodja.⁹⁰

Po načinu izdelave podoben poprejšnjemu je tudi lonček s kratkim oblim izvihanim robom (**pril. 1:** 9 b), ki je okrašen z ozkim rebrom pri vrhu in žlebičastima črtama na trupu.⁹¹ Prej zgodnejši kot pozen je najbrž tudi lonček s pošev izvihanim rahlo profiliranim robom in oglatim zaključkom, medtem ko je posodica, — če je v resnici lonec?, — z oglato oblikovanim navzven razširjenim in na vrhu vboklim robom že zaradi sorodne oblike v Spodnjem Grušovju, bržkone iz poznejšega časa (**pril. 1:** 9 c-č).⁹²

SKLEDE IN SKODELE

Na velik delež skled in skodel med brinjegorsko grobo hišno lončenino je bilo že opozorjeno, vendar pa so dosedanja podatki o takih najdbah na drugih najdiščih preskromni, da bi lahko iz tega dejstva potegnili kakšne resnično utemeljene zaključke.⁹³ Poleg številčnosti celotne skupine je treba tu poudariti še to, da sta skoro dve tretjini tega posodja sklede s premerom odprtine največkrat okrog 30 cm. K skledam prištevamo še posode s premerom do približno 25 cm, kakršni se tudi najpogosteje pojavljajo, medtem ko so skodele s premerom pod 20 cm že izjemne.⁹⁴ Tako razmerje nam daje misliti, da gre tu večinoma za grobo posodje, ki je očitno bilo namenjeno ne samo določeni vrsti, temveč tudi določenemu načinu prehrane.⁹⁵

Druge pomembnejša zanimivost so oblike teh posod, ki se nam sedaj prvič kažejo v večjem številu in pestrosti profilov robov ustij, tako da jim uspevamo le s težavo najti nekaj posamičnih primerjav. Pri tem doslej še nismo mogli preko nekaterih nejasnosti tako pri tipološki ocenitvi kot ugotavljanju časovne pripadnosti nekaterih vrst posod pa je zato tudi ta razpored le začasen poskus, ki ga bo treba še preverjati ali dopoljevati.

Na prvem mestu obravnavamo tu spet najštevilnejšo skupino skled in skodel, to je tiste, ki smo jih že na najdiščih ob rimski cesti pripisali trinožnikom (**pril. 2:** 2 a-d).⁹⁶ Vendar pa je treba opozoriti, da tako tam kot tudi med brinjegorskimi ostanki robov ustij nismo našli nobenega, ki bi se neposredno navezoval na spodnji del ostenja z dnom oziroma z ostanki nog. Naša predpostavka temelji torej predvsem na domnevi, da vodoravno nažlebljene oziroma narebrene stene teh posod izhajajo iz zgodnjih lečastih trinožnikov z enakim okrasom.⁹⁷ Tipološko povezavo vidimo v tistih skodelah in skledah s tanjšimi stenami, kjer navznoter zapognjen rob še najbolj spominja na trinožnike z gladkim oblim robom nad nažlebljeno steno.⁹⁸ Že v teh primerih pa še pri posodah z debelejšim ostenjem se vedno bolj uveljavljajo vodoravno razširjeni robovi kot domnevna naslednja stopnja tipološkega razvoja.

V primerjavi z drugo brinjegorsko grobo hišno lončenino glede primesi kremenca in apnenca pri teh skodelah ni bistvenih razlik, kar velja tudi za trdnost sten. Pač pa je površina sten tu bolj gladka, a tudi bolj luknjičava in sicer največkrat prav izrazito ter zlasti v odnosu do loncev skupine 5 mnogo pogosteje tudi v prelomu. Pri barvah sten sta tu pogostejši siva in svetlo siva, medtem ko je temno siva mnogo redkejša. Notranjost teh skodel je v dobri polovici primerov svetlo rjave barve, hkrati pa ima ta površina pogosteje drugobarvno obrobje. Taka obrobja na obeh straneh so redkejša, pri barvi prelomov pa ni bistvenih razlik.

Kar se tiče razširjenosti teh posod je značilno, da jih še ni v Spodnji Novi vasi, da se poleg zgodnjih trinožnikov pojavljajo v Slovenski Bistrici in da teh ni več v Spodnjem Grušovju, ob Ložnici v Slovenski Bistrici in v Veleniku,^{98a} pač pa so zelo redki na Brinjevi gori (**pril. 2:** 1).⁹⁹ Tudi sicer zaman iščemo, — ali pa vsaj doslej še nismo našli, — ustreznih primerjav na drugih najdiščih, kar bi naj pomenilo, da gre za izrazito lokalno obliko posodja, ki bi imela v tem primeru že zaradi številnosti poreklo na Brinjevi gori. Tipološko se zdi to verjetno, vendar pri pregledu lastnosti izdelave ponovno zasledimo že pri loncih skupine 5 ugotovljene razlike. V sestavi gline je na najdiščih ob rimski cesti manj kremenca, medtem ko je luknjičavost sten, na Brinjevi gori neznatna, tam mnogo večja. Tam spodaj je tudi več posod okrašenih z glavničastimi črtami pod nažlebljenim obodom, česar na Brinjevi gori ni bilo opaziti. Vse to, ob drugih manj očitnih razlikah, ne govori v prid istemu izdelovalcu oziroma eni lončarski delavnici pa zato o tem ne moremo reči nič dokončnega.

Ob predpostavki, da imamo v resnici opravka s trinožnimi posodami, bi se lahko ponovno vprašali o njihovi uporabi.¹⁰⁰ Ker gre očitno za posode v zvezi z jedili, bi upravičeno lahko mislili, da noge za shranjevanje hrane ali namizno rabo niso potrebne. Ostala bi še kuha, kar pa bi se ob odprtem ognju oziroma žerjavici moralo poznati na stenah posod. Na fragmentih robov ustij pa tako na Brinjevi gori kot ob rimski cesti nismo opazili sledov pogostne ali silne vročine. Tudi luknjičavost sten ne more biti dokaz za to, saj je na Brinjevi gori neznatna. Če pa upoštevamo stanje tistih delov trinožnikov, ki bi bili v ognju še posebej prizadeti, namreč ostankov dnov in nog, najdemo komaj zadostno podlago. Med petimi takimi kosi z Brinjeve gore naproti petkrat številnejšim ostankom robov ustij so v načinu izdelave le nekatere vidnejše razlike. Odstotek luknjičavih sten je skoro štirikrat, odstotek luknjičavosti površine pa hkrati desetkrat večji. Po barvi je kar štiri petine teh fragmentov svetlo rjavih, mnogo bolj kot poprej pa prihaja do izraza tudi rjava barva preloma.¹⁰¹ Tudi spodnji deli trinožnih posod v Spodnjem Grušovju in ob Ložnici v Slovenski Bistrici imajo podobne lastnosti, z razliko, da takih z neluknjičavimi stenami sploh ni. Vendar pa, če gledamo nekatere noge trinožnikov iz Spodnje Nove vasi in Slovenske Bistrice, kjer gre tudi

za zgodnje posode, opazimo večinoma dokaj čvrste stene brez poškodb od vročine.¹⁰² Naše gradivo torej prav tako še ne daje dokončnega odgovora o dejanski rabi trinožnih posod, čeprav bi o pretežno enovitem pomenu morale govoriti že najdiščne okoliščine.¹⁰³

V to skupino skled in skodel smo uvrstili tudi tiste robove ustij z nazlebljeno steno, ki je bolj valjaste oblike (**pril. 2:** 2 e) in bi, domnevano, lahko izhajala iz zgodnjih trinožnikov podobnega profila.¹⁰⁴ Ker tudi ti nimajo ustreznih ostankov spodnjega dela ostenja z nogami, so kot trinožniki še bolj vprašljivi.¹⁰⁵

Za ugotavljanje časovne pripadnosti so pomembne že poprej omenjene najdiščne razmere pod Pohorjem. Razen ob Ložnici v Slovenski Bistrici prihaja na drugih poznih najdiščih dovolj jasno do izraza, da je ta vrsta skled in skodel sočasna z lonci skupine 5 in da torej sodi predvsem v 3. in 4. stoletje.¹⁰⁶ Na naših najdiščih nimamo še nikjer takih okoliščin, po katerih bi lahko presodili, katere oblike profilov so zgodnejše in kdaj se prično pojavljati. Tu se moramo zato omejiti na ugotovitve z drugih območij, kdaj zgodnje oblike trinožnikov pojenjajo in s katerimi oblikami se zaključijo.¹⁰⁷ Toda tudi ti podatki so tako ohlapni, da še ne vemo, če gre za nemoten oblikovni razvoj iz 2. v 3. stoletje ali pa so kak pretres v lončarskem snovanju povzročili markomanski vpadi pa bi se ta meja prevesila nekoliko navzdol.¹⁰⁸ Še manj opor imamo za končno obdobje izdelave takih posod. Skromne najdbe lončenine pri stavbi A v Slovenski Bistrici, kjer se je našla podobna skleda, bi ob obeh poznih novcih lahko bile v rabi še v poznem 4. stoletju.¹⁰⁹ V Spodnjem Grušovju so novci nekoliko zgodnejši, kar pa za en sam podoben profil take posode še ne pomeni nič določnega.¹¹⁰ Ker tudi na Brinjevi gori nimamo nobene dovolj oprijemljive opore, ne moremo za sedaj drugega kot domnevati, da so te posode, opirajoč se na Slovensko Bistrico, izdelovali še v 4. stoletju.

Po številnosti najdb sledijo skleda in skodele verjetno vselej konične oblike, pri katerih je vrhnji del oblo zapognjen navzgor ali celo navznoter, na vrhu raven ali vbokel rob ustja pa je različno razširjen na zunanjo stran pri prvi ali na obe strani pri drugi različici (**pril. 2:** 3 a-c). V tej skupini je skled le dvakrat več kot skodel, k podrobni pestrosti profilov pa prispevajo še različne debeline sten. V nekaterih primerih imamo vtis, da gre za tako plitve posode, da bi jih lahko pripisali že h krožnikom, če ne bi govoril proti temu njihov večji obseg.

Po načinu izdelave izstopajo v odnosu do poprečnega stanja brinjegorske grobe hišne lončenine predvsem naslednji pojavi: v glini je dvakrat več kremenca, trikrat več zelo trdnih sten z večkrat komaj hrapavo površino, vendar pa ob dvakrat večjem odstotku luknjičavih sten tudi dvakrat večji odstotek takih z neluknjičavo površino. Na zunaj so te posode v večji meri sive in temno sive, a znotraj svetlo in sivo rjave. Ob običajno velikem odstotku temno sivih oziroma črnih prelomov imajo te posode enkrat manj obojestranskih drugobarvnih obrobij, a enkrat več takih le na notranji strani. V odnosu samo do loncev skupine 5 veljajo ista razmerja, a tudi v primerjavi s posodami prejšnje skupine skled in skodel ni bistvenih razlik.

Za razširjenost take vrste posod je značilno: nobene podobne še ne poznamo z najdišč ob rimski cesti pod Pohorjem, posamične primerjave je mogoče zaslediti le v južni Sloveniji, nekaj več pa jih je na Bavarskem.¹¹¹ Medtem ko od domačih najdišč npr. Gradec pri Prapretnem opozarja, da gre za pozno posodje, so nekateri primeri na Bavarskem večinoma ocenjeni v pozno 2. in začetek 3. stoletja.¹¹² Med tem dvojim bi za domače razmere morebiti veljalo pomisliti na to, da pozna najdišča ob rimski cesti takih posod nimajo več, zgodnejša Spodnja Nova vas pa tudi še ne. Časovna praznina vmes pa je tako majhna oziroma je pri stavbi B v Slovenski Bistrici sploh ni, številčnost takih posod na Brinjevi gori pa tolikšna, da nam ta razmislek ne pomaga dosti. Tolikšna

priljubljenost takih posod na Brinjevi gori pa njihova neodmevnost v najbližji soseščini sta težko razločljivi, če pomislimo npr. na razširjenost skled in skodel prejšnje skupine. Tako nam pri časovni opredelitvi ostane le domnevati, da gre za posodje iz začetkov pozne antike.

Nekaj podobnega velja tudi za skodele in skodele naslednje skupine. V bistvu gre za posode sorodnih oblik, katerih rob ustja je obel ali strehasto oblikovan, pogosto pa je različno razširjen na obe strani (**pril. 2:** 4 a-b).¹¹³ Za način izdelave je značilen kot poprej večji odstotek luknjičavih sten, v četrtini primerov pa je površina neluknjičava in hrapava. Po barvi obeh strani ostenja izstopa doslej največji odstotek, tretjina, temno sivih posod, skoro vse pa so temno sivo žgane in imajo skoro v polovici primerov obojestranska drugobarvna obrobja.

Večina ohranjenih kosov je okrašenih, po motivih pa lahko razločimo štiri vrste okrasa. Na nekaterih kosih skupine 4 a sta vselej po dve vrezani žlebičasti črti, na tistih skupine 4 b se trikrat pojavljajo vodoravne glavničaste črte, na eni od skled te skupine je povsem nov motiv: proga ovalnih narebrenih jamic in trak razpuščenih valovnic, dvakrat pa je stena plitvo nažlebljena. Motiv širše vrezanih črt na ozkem pasu stene pod robom skodel je pri nas videti izjemno redek, na podobnih posodah pa ga je npr. opaziti na Bavarskem.¹¹⁴ Tudi razpuščena valovnica je redka, a posamič jo je le najti tu in tam, pri nas npr. najbližje na Pošteli.¹¹⁵ Čeprav sličnost okrasa sama po sebi še ni zadostna opora za časovno opredeljevanje, ni v neskladju z brinjegorskimi najdbami, da sodijo skodele z dvema vrezanima črtama na Bavarskem v drugo četrtino 3. stoletja.¹¹⁶ To pa je ob nepoznavanju takih posod na drugih najdiščah tudi edino, s čimer si lahko trenutno pomagamo.

V naslednji skupini združujemo tiste konične skodele, ki se nad poševno ali navznoter upognjeno steno končujejo z oglato zaključnim in pretežno vodoravnim robom (**pril. 2:** 5 a-c). Premer ustja znaša večinoma okrog 30 cm, tudi dvoje posod s premerom okrog 25 cm sodi prav tako še med skodele. Po načinu izdelave med temi in drugimi posodami ni bistvenih razlik. V pestrosti profilov se verjetno skrivajo tudi nekatere časovne razlike, kar se kaže tudi ob primerjanju s podobnim posodjem drugod. Tako sodi skoro polovica takih skled s podobnimi profili na Frankovskem k poznokeltski lončenini.¹¹⁷ Vrsto podobnosti je najti tudi med poznokeltsko lončenino na Madžarskem pa verjetno še kod drugod na območju keltske naselitve.¹¹⁸ Tako oddaljene primerjave nas sicer opozarjajo le na neke splošne razvojne zakonitosti v oblikovanju posod, vendar pa nam dajejo misliti, da je nekaj poznokeltskih posod morebiti tudi med našim gradivom.¹¹⁹ Ob tej nejasnosti se nakazuje tudi druga skrajnost: ostanka koničnih skodel opozarjata na podobne poznoantične posode iz drugih slovenskih ter tujih najdišč.

Domače primerjave nekaterih oblik te skupine posod vodijo le na nekatera najdišča, kjer pa tudi še ni izdelane časovne razčlenitve. Podoben konični profil z rahlo navzgor upognjenim robom ustja ima npr. skodela iz grobišča v Rosalnica, ki sodi v flavijsko obdobje, bolj neposredne povezave pa se kažejo na Rifniku, Gradcu pri Prapretnem, Križni gori in v tujini, kjer je zaslediti še nekatere druge različice brez določene časovne opredelitve.¹²⁰ Tu si ne moremo pomagati niti z okrasom, saj ga večina brinjegorskih skled nima, le na tretjini posod so vodoravne glavničaste črte.¹²¹

Sedem posod s pošev ali vodoravno izvihanim robom in večinoma nažlebljeno oziroma narebreno steno pod njim sodi spet k posodju, ki se pojavlja na vseh najdiščah od Brinjeve gore do Velenika (**pril. 2:** 6 a-c). Bržkone gre vselej za bikonične skodele s premerom ustja okrog 25 cm in le redko manjše. Primerjav na drugih bližnjih najdiščah skoro ne najdemo, o časovni opredelitvi pa tudi ne vemo povedati kaj več od

tistega, da v navezavi na lončke s podobnim profilom najbrž sodijo pretežno v 3. stoletje.¹²²

Posebej omenjamo nekaj posamičnih oblik, ki bi jih le stežka uvrstili v poprej opisane skupine. Konična skodela s klekastim prehodom v navpičen in vodoravno odrezan rob (**pril. 2:** 7 a) se v podobni obliki pojavlja npr. še v Veržeju, z letvasto poudarjenim prehodom pa na Svetih gorah.¹²³ Oblo navznoter zapognjen in svitkasto odebeljen rob ustja druge skodele (**pril. 2:** 7 b), ki je pri vrhu vodoravno nažlebljena, spominja na podobne oblike poznokeltskih posod.¹²⁴ Skodele s šilasto zoženim robom in letvastim poudarkom na prehodu v steno (**pril. 2:** 7 c) je morebiti le posnetek podobnih oblik finejših skodel.¹²⁵ Posodi s koničnim ostenjem in svitkasto odebeljenim robom (**pril. 2:** 7 d) sta morebiti domači izvedbi italških krožnikov v njihovi redkejši obliki.¹²⁶ Pri teh in nekaterih drugih posodah pa že nismo več vselej povsem na jasnem, ali gre za skodele in krožnike ali pa morebiti še za pokrove.

POKROVI

Med inventariziranimi ostanki grobe hišne lončenine z Brinjeve gore je 8% ostankov pokrovov. Petina tega so gumbasti vrhnji zaključki s premerom 4,5—5,5 cm, drugo pa deli sten z robom, po katerem je bilo možno ugotoviti celotno širino pokrovov. Ta se giblje v dveh tretjinah primerov med 14 in 22 cm, posamični pokrovi pa so bili manjši (10—12 cm) ali večji (23—30 cm). Največ pokrovov je imelo 20 ali 18 cm premera, nekaj pa še 14 in 16 cm, kar pomeni, da so uporabljali pokrove za pokrivanje loncev in skodel, le izjemoma pa za posode s premerom ustja okrog 30 cm, h kakršnim sodi večina brinjegorskih skled.

Po načinu izdelave se tudi pokrovi brez večjih razlik vključujejo v brinjegorsko poprečje. S tremi kosi dosegajo najvišji odstotek komaj peskane gline, le en kos je imel luknjičave stene, ki so, — kot že večkrat opozorjeno, — na Brinjevi gori posebno redke. Posebnost so nekateri kosi, ki imajo površino voščeno gladko, ta sicer značilni pojav pa je na Brinjevi gori takorekoč izjemen. Iz poprečja izstopa še četrtnina temno sivih pokrovov, vendar pa je ta odstotek nižji le še pri loncih skupin 2-3 in (trinožnih) skledah. Okras se vidi le na slabi tretjini kosov, pri tem gre največkrat za plitve žlebiče, posamič pa še za vodoravne glavničaste črte (in raze) ter valovnico.

Med gumbastimi držaji so razen enega ravnega vsi taki z vrhnjo skledičasto vdolbino kot se tudi sicer najpogosteje pojavljajo.¹²⁷ Profili robov imajo več različic, ki so tu razvrščene v več skupin (**pril. 3:** 1—8), a se drugod pojavljajo še nove. Najčešči je zaobljeno kopitast rob z ravno spodnjo ploskvijo (4), ki je drugod pod Pohorjem redek.¹²⁸ Poleg drugih oblo zaključenih robov (1—2) se posamič pojavljata svitkasto odebeljen (3) in kopitasto razširjen rob (5), ki so ob rimski cesti številnejši.¹²⁹ Pač pa tam ni oglato in šilasto zaključenih robov (6—7), ob katerih je zaradi skromnih kosov včasih nejasno, če ne gre morebiti za kakšno drugo posodo.¹³⁰

Le en pokrov (8) je imel znotraj oporno rebro za boljše prilagajanje k robu posode, medtem ko bi za marsikatero drugo različico bil potreben oporni žlebič na robovih ustij loncev in skodel, kakršni so med brinjegorskim gradivom izjemni.¹³¹

DRUGO

Kos valjastega ročaja je tolikanj podoben ročajem amfor, da bi v njem morebiti smeli videti del take posode, čeprav o domačem posnemanju amfor in vrčev na Brinjevi gori doslej ni drugih dokazov. Povsem podoben ročaj se je našel tudi v Spodnjem Grušovju, znani pa so že ročaji amfor iz luknjičave gline v Veleniku.¹³²

Tu obravnavani ostanki brinjegorske grobe hišne lončenine nam prikazujejo domačo lončarsko dejavnost v tej naselbini predvsem v poznejših obdobjih antike — v 3. in 4. stoletju. To se ujema z najdbami v Spodnjem Grušovju, kjer starejših najdb sploh ni, in v Slovenski Bistrici, kjer podobna lončenina tudi prevladuje. Čeprav ta hip, — pred obravnavo antičnih najdb z vsega območja naselbine, — še ne moremo zanesljivo izločiti najzgodnejših antičnih domačih posod, je očitno, da so dokaj skromne in navezane na poznokeltsko lončarsko dejavnost. Podobno kot v nekaterih prazgodovinskih obdobjih je videti, da je naselbina na Brinjevi gori v 1. stoletju za nekaj časa opustela, ta pojav pa je bilo opaziti že ponekod drugod.¹³³ Zdi se, da je do požitvitve Brinjeve gore prišlo nekako v času, ko je nastala obcestna naselbina v Spodnjem Grušovju oziroma ko so tam mimo zgradili novo cesto proti Poetovionu, to pa naj bi bilo v nekem obdobju po markomanskih vpadih.¹³⁴

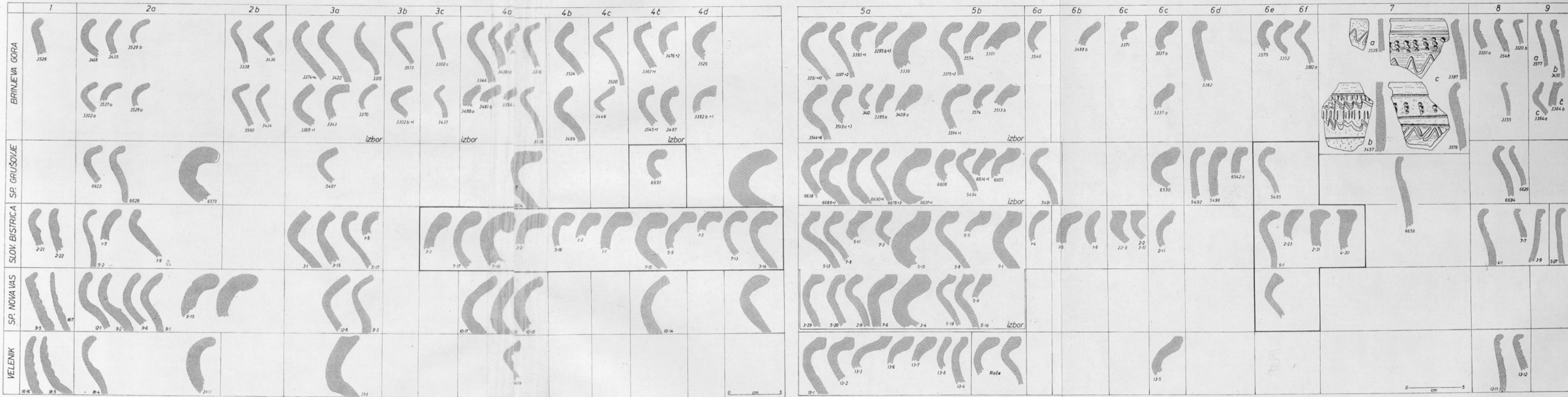
K tej posplošeni časovni opredelitvi tudi druge rimske najdbe ne prispevajo kaj dosti določnejšega. Z rimskimi novci, kar so se našli na Brinjevi gori, se zarisuje obdobje od konca 2. do začetka 5. stoletja, vendar z izrazitim poudarkom na 3. in 4. stoletju.¹³⁵ Podobno je s kovinskimi predmeti, kolikor so časovno značilni, ki prav tako sodijo z malo izjemami — najpogosteje v pozno dobo.¹³⁶ Med drugo lončenino naj tu omenim le redke ostanke posod iz terre sigillate, ki jih je največ iz 3. stoletja.¹³⁷

Kot že omenjeno, je med antično lončenino iz leta 1953 le slaba četrtnina finejšega oziroma uvoženega posodja. Od teh je največ, — četrtnina, — različnih skodel, po petina ploskih krožnikov in loncev ter po desetina vrčev in krožnikov drugih oblik. Oljenk med temi najdbami ni, po enkrat sta se našla ostanka pokrova in melne sklede, izredno redke pa so še sklede in sigillatne posode. Če primerjamo sestavo uvoženega posodja s sestavo domačih posod, kjer so poleg dveh tretjin kuhinjskih loncev uporabljali še po desetino skled, skodel in pokrovov ter po petino trinožnih posod in lončkov, potem vidimo, da so z boljšim posodjem dopolnjevali predvsem takoimenovani namizni pribor. Značilno, a zaradi skromnega števila tu zajetih najdb morebiti le naključno dejstvo je, da med pozno antično lončenino ni doma izdelanih vrčev, kakršni se pojavljajo v naselbinah ob rimski cesti.

Domača lončarska dejavnost na Brinjevi gori ima tako splošne kot ožje krajevne značilnosti. Prve se kažejo v oblikovanju posod, zlasti loncev, na širšem domačem, a tudi obsežnejšem srednjeevropskem prostoru kot je bilo nakazano pri obravnavi posameznih različic. Domače krajevne značilnosti so lahko skupne na več bližnjih najdiščih ali pa so le na Brinjevi gori sami. Dokler ne bo z drugih najdišč podrobnejših prikazov grobe hišne lončenine, lahko ugotavljamo take značilnosti le v nekaterih posameznih pojavih. Za primer bodi naselbina na Gradcu pri Prapretnem, zgrajena na približno enako visokem hribu in na enaki geološki podlagi. Tudi tam lahko opazujemo podobne tehnološke lastnosti domačega posodja: obilo primesi apnenca ali kremenca, čigar zrnca so se ob podobnem žganju lončenine v največji meri ohranila v stenah posod. Ob tej in nekaterih drugih tipoloških podobnostih se kažejo tudi razlike: na Gradcu prevladujejo zoženo oblikovani izvihani robovi ustij, medtem ko so tisti iz skupine 5, ki so na Brinjevi gori najštevilnejši, tam redki. Razlike se kažejo tudi v okrasitvi, ki je na Gradcu zelo borna. Po sestavi glin, načinu žganja in redkemu okrasu je Gradcu pri Prapretnem podoben Rifnik, kjer pa prevladujejo lonci skupine 3.¹³⁸

Od vseh drugih najdišč se Brinjeva gora razlikuje po oblikah skled in skodel, od katerih se nekatere izrazitejše pojavljajo še pod Pohorjem, drugih pa tam ni in so tudi

Priloga 1: Profili robov ustij loncev in lončkov (3526 itd. = inventarne številke v mariborskem muzeju; 2: 21 = risbe na tablah v Arheološkem vestniku 29, 259 ss). — Mundrandprofile der Töpfe und Töpfchen (3526 usw. = Inventarnummern im Museum zu Maribor; 2: 21 usw. = Tafelangaben im Arheološki vestnik 29, 259 ss)

drugod po Slovenskem izjemne. Svojestveno je tu že količinsko razmerje do loncev, zlasti pa oblike robov ustij domnevanih trinožnih posod.

Dosedaj poznane oblike posod z Brinjeve gore in drugih najdišč ob rimski cesti pod Pohorjem smo na prilogah 1—3 začasno tako razvrstili, da omogočimo vpogled v oblikovno tvornost domačih lončarjev in primerjavo z drugimi lončarskimi območji. Izvzete so nekatere posode, za katere je tako po obliki kot po glini očitno, da niso bile izdelane v kraju samem in ki so se našle predvsem v Spodnji Novi vasi in Slovenski Bistrici.¹³⁹ Neke zanesljive razmejitve pa na tem področju najbrž ne bo mogoče nikoli podati, saj se tudi med mestnimi lončarskimi izdelki pojavljajo zelo grobo izdelane domače posode. Zelo težko je to tudi pri opredeljevanju oblik posod oziroma oblikovanju njihovih robov ustij, ki so se že po enem vzorcu lahko širili in preoblikovali na vsakem območju drugače. Do nekih trdnejših zaključkov o tem bo moč priti šele takrat, ko bodo na voljo številnejši kataloški prikazi gradiva z naših najdišč, hkrati z njimi pa tudi tehnološke in oblikovne ocene.

Sedanje preverjanje oblik izbora brinjegorske grobe hišne lončenine je tako pokazalo, da še vedno nimamo dovolj opornih točk za zanesljivo določanje porekla, trajanja in prenehanja domačega posodja. To otežkočajo že take oblike, npr. pri loncih skupine 2—3, ki so znane iz predantičnega, a tudi poznejšega obdobja. V takih in podobnih primerih ne kaže misliti samo na zavestno oblikovno snovanje, temveč tudi na učinke podobnega načina izdelave, ki že sama po sebi, v raznih časih in v raznih krajinah, vtisne izdelkom določene oblike. Zato tudi nekatere tu uporabljene krajinsko in časovno oddaljene primerjave z drugimi skupinami posod, npr. lonci skupine 4 ali skledami in skodelami skupine 4, niso mogle, a niso niti imele namena, ustvarjati nasilnih povezav. Ob sedanjem stanju stvari nas to le opozarja na nekatere splošnosti, na krajinske značilnosti, na nekatere možnosti ugotavljanja porekla ali nadaljevanja raznih oblik posod. Praznine, na katere pri tem sedaj naletevamo, naj bi bile spodbuda k pospešenemu preučevanju grobe hišne lončenine, ki nam za antično dobo najpristnejše razkriva obrtno dejavnost domačega prebivalstva. V lončarstvu nam hkrati omogoča tipati za neposrednimi povezavami tako nazaj v keltsko prazgodovinsko dobo kakor tudi naprej k zgodnjemu slovanskemu lončarstvu. Ta sestavek o majhnem delu grobe hišne lončenine z Brinjeve gore naj bo le droben prispevek na poti k temu cilju.

VORBERICHT ÜBER DIE GROBE HAUSKERAMIK VON BRINJEVA GORA

Zusammenfassung

Während eines Hausbaues auf dem 600 m hohen Kalkkrücken der Brinjeva gora wurden im Jahre 1953 einige urgeschichtliche und römervzeitliche Siedlungsschichten angeschnitten. Die vom Mariborer Museum eingeleitete Rettungsgrabung, welche im Folgenden zu einer elfjährigen Erforschung der Bergsiedlung erweitert wurde, hat zunächst die engste Umgebung des neuen Wohnhauses in Angriff genommen. Dabei hat man in der obersten Schichte auch römervzeitliche Funde gewonnen, die von höher gelegenen Wohnplatz stammten und durch die Erosionsverlegung nach unten gerutscht sind. Da ein Katalog der gesamten Funde von Brinjeva gora in Vorbereitung ist, soll hier nur ein Einblick in die heimische Töpferproduktion der Römerzeit erstellt werden.^{1—3}

Die grobe Hauskeramik bildet drei Viertel der antiken Tongefässreste und ist in technologischer Hinsicht im Rahmen einer früheren Arbeit zum Teil schon besprochen worden (Tabelle 1).^{4—5} Der Grossteil dieser Gefässe sind Reste von Küchentöpfen, unter denen jene der mittleren Grösse weit überwiegen. Von grossen Vorratsgefässen kamen nur einige Scherben vor und auch kleine Töpfe sind ziemlich selten.^{4—5, 89—90}

Die Töpfe sind hier rein typologisch (nach den Profilen der Gefäßränder) geordnet und kurz besprochen, während die technologischen Eigenschaften auf der **Tabelle 2** zusammengefasst sind.

1. Gefässe mit nach aussen gebogenem, rundlich oder kantig abgeschlossenem Rand, welche bis zum frühen Mittelalter ununterbrochen vorkommen (**Beilage 1: 2—3**).^{13—28}

2. Gefässe mit nach aussen gebogenem, betont nach oben oder beiderseits kantig gebildetem Rand, die viel seltener sind (**Beilage 1: 4 a—d**).^{29—38}

3. Gefässe mit wulstartig verdicktem und meist kantig gebildetem Rand, die hierorts und an der Römerstrasse zwischen Spodnje Grušovje und Pragersko am zahlreichsten vertreten sind (**Beilage 1: 5 a—b**).^{39—60}

4. Einzelgefässe mit verschiedenen Randprofilen (**Beilage 1: 6 a—e**).^{70—78}

5. Einzelne ganz späte Gefässe (**Beilage 1: 7**).^{79—88}

6. Kleine Töpfe mit verschiedener Randbildung (**Beilage 1: 8—9**).^{89—94}

Die Umschau nach Vergleichsstücken hat gezeigt, dass Gefässe der Gruppe 2—3 fast überall öfter oder seltener vorkommen, jene der Gruppe 4 jedoch auf einzelne Fundorte oder Fundgegenden beschränkt zu sein scheinen. Die Töpfe der Gruppe 5 sind schon wegen ihrer Häufigkeit als lokale Sondertorm zu betrachten, da sie auf anderen slowenischen Fundorten — ausser Ptuj — nur selten vertreten sind. Auch sind sie fast nur im 3. und 4. Jahrhundert im Gebrauch gewesen und sind somit für südöstliches Pohorje ein gesichertes Zeugnis jener Zeit zu werten. Spät oder sogar postantik wirken meist kleinere Töpfe der Gruppe 7, welche mit ihrem Dekor einen Übergang zur frühmittelalterlichen Verzierungsweise bilden können.

Ein Viertel der groben Hauskeramik auf Brinjeva gora bilden die bis zu 30 cm breite Schüssel und etwas kleinere Schalen, die typologisch auf nachfolgend angegebene Gruppen angegliedert sind.^{93—95}

1. Gefässe mit verbreitetem Rand und meist gerippter Aussenwand, die als Dreifusschüssel bzw. -schalen gedeutet sind und den 3. und 4. Jahrhundert angehören (**Beilage 2: 2 a—c**).^{96—110}

2. Gefässe konischer Form mit eingezogenem, nach aussen oder beiderseits verbreitetem Rand, die auf Brinjeva gora beschränkt zu sein scheinen (**Beilage 2: 3 a—c**).^{111—112}

3. Gefässe ähnlicher Form mit rundlich oder dachartig erhobenem, verbreitetem Rand (**Beilage 2: 4 a—b**).^{113—115}

4. Gefässe konischer Form mit kantig abgeschlossenem Rand (**Beilage 2: 5 a—c**).^{116—121}

5. Gefässe mit meist nach aussen gebogenem Rand und gerippter Aussenwand (**Beilage 2: 6 a—c**).¹²²

6. Einzelgefässe mit verschiedenen Randprofilen (**Beilage 2: 7 a—c**).^{123—126}

Unter Schüsseln und Schalen auf der Brinjeva gora sind die Gefässe der Gruppe 2 am zahlreichsten, sie kommen auch an der Römerstrasse bis Pragersko vor, sonstwo scheinen sie aber kaum bekannt gewesen zu sein. Es wird vermutet, dass sie die frühen Formen der Dreifusschalen nach Ende des 2. Jahrhunderts fortsetzen. Andererseits sind die Gefässe der Gruppen 3—4 in dieser Gegend nur auf Brinjeva gora beschränkt. Neben vereinzelter Stücke in Südslovenien sind ähnliche Gefässe vor allem in Bayern bekannt, wo sie meist in das 3. Jahrhundert datiert werden. Gefässe der Gruppe 5 ähneln in manchen Ländern den spätkeltischen Erzeugnissen, seltene Vergleichstücke in Südslovenien reihen aber wahrscheinlich nicht so weit zurück. Auch die Schalen der Gruppe 6 sind meist nur am südöstlichen Pohorje bekannt und gehören derselben späten Zeit an.

Fast ein Zehntel der groben Hauskeramik sind Reste der Gefässdeckel üblicher Form, die meist 12—22 cm breit waren und verschiedene Randprofile haben (**Beilage 3**).^{127—131}

Die hier dargestellte grobe Hauskeramik von Brinjeva gora gehört zumeist den 3. und 4. Jahrhundert an. Ganz frühe Funde sind zur Zeit noch nicht genau festgelegt, jedenfalls sind sie selten und scheinen an die spätkeltische Töpferei angeknüpft zu haben. Die vorrömische Besiedlung von Brinjeva gora hat anscheinend nicht lange in die Römerzeit gedauert, ähnlich wie es auch anderswo bezeugt ist.¹³² Zu einer Neubelebung könnte es erst nach Markomannenkriegen gekommen sein, vielleicht zu gleicher Zeit als die neue Linie der Römerstrasse über Spodnje Grušovje (*mansio Ragando?*) ausgebaut wurde.¹³³

Da die römerzeitliche Funde des Jahres 1953 keine gesicherte Stratigraphie haben, sollten Münzen, Metallgegenstände und Terra Sigillata zur Datierung herangezogen werden. Der Grossteil der Münzen, aber auch andere Erzeugnisse stammt ebenfalls aus dem 3. und 4. Jahrhundert.^{134—136} Eingeführte feine Gefässe gehören meist zum Tafelgeschirr und sollten nur eine bescheidene Ergänzung der heimischen Ware gebildet zu haben.

Die heimische Töpferei von Brinjeva gora hat neben den allgemeinen auch verschiedene lokale Züge, die aber nicht immer nur für diese Fundstelle charakteristisch sind. Besonders

die ähnliche Verwendung von Quarz- und Kalkstein als Magerungsmittel, die wegen des wenig intensiven Brennens ungeschmolzt sich erhalten haben, ist ähnlichen Siedlungsarten eigen. Das häufigste Vorkommen von Töpfen der Gruppe 5 sowie der Schüsseln bzw. Schalen der Gruppe 2 als auch einige andere Schalenformen unterscheiden Brinjeva gora zur Zeit ganz besonders von anderen ländlichen Römerrandbildungen auf Anhöhen.¹³⁷

In den **Beilagen** 1—3 zusammengefasste Gefässrandbildungen sollten einen Einblick in den Formenkreis am südöstlichen Pohorje sowie Vergleichen mit anderen Töpferbezirken ermöglichen. Wenn einmal die Kataloge und Bearbeitungen der groben Hauskeramik von mehreren Fundorten und Gegenden erstellt werden, wird auch dieser Beitrag für ein synoptisches Studium dienlicher sein.

¹ Glavni podatki o najdišču z večino literature: *Arheološka najdišča Slovenije* (1975) 295 ss.

² Najznačilnejši primer so trije fragmenti lonca A 3500, od katerih sta dva ležala v različnih globinah dveh sosednjih kvadrantov, tretji pa povsem drugje na robu izkopišča. Iz te različne lege so nastale — zaradi drugotnih vplivov, — tudi razlike npr. v različni luknjičavosti sten.

³ Tudi na teh mestih ni bilo ostankov antičnih stavb pač pa podobne antične najdbe v vrhnjih plasteh.

⁴ Glina je bila na voljo v skalni škrbini pod sedanjo njivo vzhodno od tu obravnava izkopišča, kjer sta bili leta 1960 odkriti dve izkopni jami (S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 8, 1962, 190).

⁵ S. Pahič, *Arheološki vestnik* 30, 1979, 388 ss.

⁶ S. Pahič, (op. 5) 392, tab. 1 — za podpohorska najdišča; od drugod ni ustreznih podatkov.

⁷ S. Pahič, *Arheološki vestnik* 29, 1978, T. 3: 4 in 5: 15 za Slovensko Bistrico in I. Mikl-Curk, *Časopis za zgodovino in narodopisje* n. v. 12, 1976 (1978) T. 3: 16.

⁸ Npr. A. Schörgendorfer, *Die römische Keramik der Ostalpenländer* (1942) 48, T. sl. 429—431, 433—434, 436. Prim. še S. Pahič, *Arheološki vestnik* 11—12, 1960—1961 (1962) 90, T. 1: 1 — kot žara v grobu. Podobno velike posode so bile v ta namen uporabljene npr. še v Pristavi pri Trebnjem — izjemno na Dolenjskem? (T. Knez, *Razprave I. razr. SAZU* 6, 1969, 127 ss, sl. 9, T. 11—17, 21).

⁹ S. Pahič, (op. 7) 153.

¹⁰ S. Pahič, (op. 7) 153, 224, T. 9: 16.

¹¹ Strnjeni primeri npr. pri É. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien*. Diss. Pann. II/20 (1942) T. 1—6 ali pri L. Plesničar-Gec, *Keramik a emonskih nekropol*. Diss. et mon. 20 (1977) T. 4.

¹² S podpohorskega območja nazornejši primeri med seliščno lončenino le: S. Pahič, (op. 7) T. 3: 1, 5: 1—2, 7: 1, 9: 1, 3, 13: 1;

v celovitejši obnovi pa samo iz grobov: T. 18: 4 in 21: 1.

¹³ É. Bónis, (op. 11) T. 1—6. B. Vikić-Belančič, *Arheološki vestnik* 26, 1975, 30, T. 1—6: 50—300 po n. št. I. Mikl Curk, *Arheološki vestnik* 24, 1973, 883 ss, T. 1—3. V Emoni: L. Plesničar-Gec (op. 11) T. 4: od 1. do 4. stoletja.

¹⁴ Npr. na Ptujskem gradu: J. Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu*, (1950) 235 ss, sl. 6 id.

¹⁵ Kot npr. v Emoni: L. Plesničar-Gec (op. 11) T. 4: 9, 15, 18.

¹⁶ Npr. Sp. Nova vas: S. Pahič, (op. 7) T. 9: 15, 10: 14.

¹⁷ Izven rimskih mest, kjer lahko večino tu obravnanih profilov domnevamo, ali je že podana (skupina 2 a pogosta na ptujski Panorami: P. Korošec, *Arheološka poročila* (1950) 95 ss, sl. 36, 41—42) se pojavljajo opazno v Slovenskih goricah: Osek — S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 9, 1965, 151, T. 6: 1—3; v Prekmurju: Ivanci — I. Horvat-Šavel, *Arheološki vestnik* 29, 1978, 295 ss, T. 6—10 (skoro nič pa v Dobrovniku in Dolgi vasi); v Posavju: Levakova jama pri Podbočju — M. Guštin, *Arheološki vestnik* 27, 1976, 260 ss, T. 6—7; na Gorenjskem: Bobovk pri Kranju — P. Petru, A. Valič, *Arheološki vestnik* 9—10, 1958—1959, 133 ss, T. 8: 2, 17: 5, 20: 5, 24: 2—3. Poredkeje ali posamič še na drugih najdiščih, npr. Svete gore: P. Korošec, *Arheološki vestnik* 29, 1978, 439 ss, T. 3: 1, 8: 14; Gradec pri Prapretnem: S. Ciglencečki, pismeno sporočilo o še neobjavljenih najdbah; Rifnik: neobjavljene najdbe iz kopanj leta 1977 v celjskem muzeju; Križna gora: M. Urleb, *Križna gora pri Ložu*. Kat. in mon. 11, 1974, T. 38: 9, 14, 39: 9; Drnovo: S. in P. Petru, *Nevidunum (Drnovo pri Krškem)*, Kat. in mon. 15, 1978, T. 45: 8—9 in drugod. Le izjemoma tudi ob avstrijski Donavi: H. Kerchler, *Beiträge zur Kenntnis der norisch-pannonischen Hügelgräberkultur* 2, 1967, T. 55: 1. P. Karmitsch, *Die Kastelle von Lentia (Linz)* 1972, 134, T. 64: 4; na Bavarskem: H. J. Kellner, *Bayeri-*

sche *Vorgeschichtsblätter* 25, 1960, 152, sl. 11: 1, 8, 15 (Pocking) ali na Madžarskem, npr. L. Barkóczy, É. Bónis, *Acta archaeologica* 4, 1954, 190, sl. 20: 24, 22: 9 (Adony) itd.

¹⁸ L. Plesničar-Gec, (op. 11) T. 4: 6.

¹⁹ I. Mikl-Curk, (op. 7) 16 ss, T. 2: 14, 3: 14, J. Korošec, (op. 14) 239 ss, sl. 23, 24, 27, 29, 33. Poantično tudi: I. Mikl Curk, (op. 13) T. 3: 13 Ajdovščina.

²⁰ Formin: I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 27, 1976, 135 ss, T. 19: 4; Bobovk: P. Petru, A. Valič, (op. 17) T. 14: 1, 16: 1.

²¹ L. Plesničar-Gec, (op. 11) T. 4: 19.

²² B. Vikić-Belančič, (op. 13) 30, T. 6: 6. L. Plesničar-Gec, (op. 11) T. 4: 2.

²³ Razen nekoliko odebelenih robov T. 3: 1, 15 podobne oblike (S. Pahič, op. 7) ni takih profilov v Slov. Bistrici niti v Spodnjem Grušovju.

²⁴ Poštela: S. Pahič, *Časopis za zgodovino in narodopisje* n. v. 6, 1970, 165, T. 1: 11; Dolga vas: I. Mikl, *Arheološki vestnik* 9—10, 1958—1959, 184, T. 5: 3; Rifnik: najčešče, glej op. 17; Svete gore: P. Korošec, *Arheološki vestnik* 24, 1974, 503, T. 11: 7; Levakova jama: M. Guštin, (op. 17) 279, T. 6: 4, 6, 8, 10, 12; Šmartno pri Cerkljah: A. Valič, *Arheološki vestnik* 21—22, 1970—1971, 285, T. 1: 4; Gradišče pri Naklem: A. Valič, *Arheološki vestnik* 19, 1968, 508, T. 8: 1; Križna gora: M. Urleb, (op. 17) T. 38: 2, 4, 6, 10, 17, 18. Pri B. Vikić-Belančič, (op. 13) 25 ss imajo podobne robove ustij lonci tipov A 4, B 7 in E 6, ki so uvrščeni med 50 in 300 po n. št. Redkeje tudi drugod, npr. na Koroškem: A. Neumann, *Carinthia I* 145, 1955, 151, T. 5: druga vrsta (Ulrichsberg) in ob avstrijski Donavi: H. Kerchler, (op. 17) T. 19: 1, 22: 1, 35: 8.

²⁵ Npr. J. Korošec, (op. 14) sl. 6—10, 15, 30, 32, 34.

²⁶ Podobno npr. v Šempetru: V. Kolšek, *Vzhodni del antične nekropole v Šempetru*. Kat. in mon. 14, 1977, T. 25: 17; Ajdovščini: I. Mikl-Curk, (op. 13) T. 3: 16; na Križni gori: M. Urleb, (op. 17) T. 39: 5; tudi na Ulrichsbergu: A. Neumann, (op. 24) T. 5: zg., 8: sp.

²⁷ Npr. v Emoni in južni Sloveniji tip T. 4: 14 pri L. Plesničar-Gec, (op. 11), ki je v severnih predelih zelo redek (ni ga na Križni gori).

²⁸ Npr. Sp. Grušovje: I. Mikl-Curk, (op. 7) 28, T. 2: 9.

²⁹ S. Pahič, (op. 7) T. 10: 12, 17.

³⁰ Poštela: S. Pahič, (op. 24) T. 1: 12; Panorama na Ptuju: P. Korošec, (op. 17) sl. 39, 4200; Rifnik: op. 17; Gradec pri Prapretnem: op. 17; Svete gore: P. Korošec, (op. 17) T. 3: 4—5 ter (op. 24) T. 11: 4; Levakova jama: M. Guštin, (op. 17) T. 5: 14, 6: 1—3; Vrhni-

ka in Logatec: I. Mikl-Curk, (op. 13) T. 2: 30 in 3: 6; Križna gora: M. Urleb, (op. 17) T. 39: 3, 4; Bobovk: P. Petru, A. Valič, (op. 17) T. 27: 2. Ni med doslej znanimi najdbami iz Slovenskih gor in Pomurja.

³¹ B. Vikić-Belančič, (op. 13) 29 ss.

³² L. Barkóczy, É. Bónis, (op. 17) sl. 27: 15 (k različici 4 a) in sl. 22: 7 (k različici c ali ž).

³³ H. J. Kellner, (op. 17) 51, sl. 11: 2, 4—6 (k različici 4 a) ter sl. 11: 7, 23 (k različici 4 c. Prim. še R. Christlein, H. J. Kellner. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 34, 1969, 107 ss, sl. 8: 8 (k 4 c) in 9: 7 (k 4 b).

³⁴ P. Korošec, (op. 17) sl. 45.

³⁵ Npr. v Sp. Novi vasi: S. Pahič, (op. 7) T. 10: 14; na Pošteli: S. Pahič, (op. 24) T. 1: 5; tudi na Rifniku: op. 17.

³⁶ Še najčešče na Rifniku: op. 17; tudi na Gradcu pri Prapretnem: op. 17; na Svetih gorah: P. Korošec, (op. 17) T. 8: 20; na Križni gori: M. Urleb, (op. 17) T. 38: 5, 11, 39: 1, 7 (k č—d).

³⁷ Prim. P. Karnitsch, *Die Linzer Altstadt in römischer und vorgeschichtlicher Zeit* (1962) T. 15—16, če so posode T. 16: 5, 6, 10, 11 postavljene v tipološkem zaporedju — v tem primeru podobno tudi P. Karnitsch, (op. 17) T. 53: 4—5, 54: 3 in 56: 2—4. Izven takega tipološkega okvira še pri H. Kerchler, (op. 17) T. 10: 4, 52: 5, 56: 12.

³⁸ Npr. J. Korošec, (op. 14) 229 ss, sl. 2, 5, 13, 19. Prim. še R. Ložar, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 29, 1939, 191 ss, sl. 1 — za staroslovenske in sl. 3: tip I za srednjeveške primere.

³⁹ S. Pahič, (op. 7) 147.

⁴⁰ V Celeji — po dosedanjem poznavanju — še najbližji lonci s podobno, kopitasto, odebelenim robom ustja (npr. v Gubčevi ulici — neobjavljeno v celjskem muzeju).

⁴¹ V Sp. Grušovju 15 %, v Slov. Bistrici 36 odst.

⁴² S. Pahič, (op. 5) tabela 1.

⁴³ Poprečno razmerje večine prvih: v. 4: u. 3: d. 2 (npr. AV 29, T. 18: 4); za druge prim. S. Pahič, (op. 7) T. 3: 1 (?), 5: 1, 7: 1, 9: 3 in zlasti 21: 1.

⁴⁴ Npr. S. Pahič, (op. 7) T. 2: 9, 5: 1—20, 7: 1, 13: 1 — za vodoravne glavničaste črte.

⁴⁵ Podpohorski primeri so nakazani v prilogi 1, drugod jih je, na grobi hišni lončenini, komaj najti.

⁴⁶ Potrebna bi bila mineraloška analiza; za posledice različnih vplivov je npr. značilno stanje črepinj A 5300 (glej op. 2!).

⁴⁷ I. Mikl-Curk, (op. 7) 19.

⁴⁸ S. Pahič, (op. 7) 147.

⁴⁹ Sem sodi še rob ustja lonca iz profilnega jarka št. 3 (S. Pahič, op. 7, T. 22: 16).

⁵⁰ Najpodobnejše v Sp. Grušovju. Podobni profili še Gradcu pri Prapretnem: S. Ciglencčki, *Arheološki vestnik* 26, 1975, 267, T. 1: 5—8. Tudi v Emoni: I. Mikl-Curk, (op. 13) T. 2: 22.

⁵¹ S. Pahič, (op. 7) 158.

⁵² Najdišče znano že od poprej: B. Saria, J. Klemenc, *Archäologische Karte von Jugoslavien, Blatt Rogatec* (1939—1941) 51. Dolej le priložnostne površinske najdbe.

⁵³ Še ni preverjeno na celotnem ptujskem gradivu — prim. op. 78 pri S. Pahič, (op. 7) 245.

⁵⁴ Profilov loncev je tam zelo malo: S. Pahič, (op. 24) T. 1 — komaj štirje. Le pet med najdbami v graški joannejski zbirki: table poštelste lončenine B. Terzanove.

⁵⁵ I. Mikl-Curk, (op. 17) 147 ss. Naselbinsko gradivo ni posebej obdelano, grobe hišne lončenine je vmes zelo malo.

⁵⁶ V Pavlovcih najpodobnejše T. 3, sl. 19 pri Z. Šubic, *Ormož skozi stoletja* (1973) 39. Za Veržej in Gibino glej op. 78 pri S. Pahič, (op. 7) 245.

⁵⁷ Nekoliko prikazana le najdba iz Oseka: S. Pahič, (op. 17) 150 ss, T. 6: 1—5 — vse starejše; po I. Mikl-Curk, (op. 13) 885 op. 11: »polno 2. stoletje«.

⁵⁸ Med najdbami iz Ivancev: pri I. Horvat-Šavel, (op. 17) 290 ss, objavljeno le »najznačilnejše«, se poleg približno sorodnega profila roba ustja na loncu T. 4: 4 morebiti skriva še kaj podobnega. Za Dolgo vas glej I. Mikl, (op. 24) 176 in *Časopis za zgodovino in narodopisje* n. v. 6, 1970, 8.

⁵⁹ Glej v op. 1 pri S. Pahič, (op. 5) navedena poročila.

⁶⁰ Prim. obe poročili P. Korošec, (op. 17 in 24).

⁶¹ S. Ciglencčki, (op. 50).

⁶² P. Petru, T. Ulbert, *Vranje pri Sevnici*, Kat. in mon. 12 (1975) 79 ss, sl. 29—31: ni brinjegorskih profilov.

⁶³ Po dosedanjem ogledu (op. 17) so trije najpodobnejši profili med vsemi drugimi vendarle že na tretjem mestu.

⁶⁴ Poleg lastnega ogleda potrjuje to tudi V. Kolšek, ki je imela priliko primerjati obojne najdbe.

⁶⁵ Pri novcih (J. Šašel, *Zbornik filozofske fakultete* 2, 1955, 77 ss — diagram) je videti velik upad v primeri z rano antiko; nasprotno naj bi bilo z naselbino. Dosedanja naselbinske najdbe (v graškem Joanneju) še niso objavljene.

⁶⁶ Npr. Gradišče pri Naklem: A. Valič, (op. 24) T. 8; Smartno pri Cerkljah: A. Valič, (op. 24) T. 1; Ajdna nad Potoki: F. Leben, A. Valič, *Arheološki vestnik* 29, 1978, 532 ss, T. 2.

⁶⁷ Za Križno goro in Drnovo prim. M. Urleb, (op. 24) ter S. in P. Petru, (op. 17). Izven Podravja — se zdi — imata take najdbe le Rifnik in Gradec pri Prapretnem (op. 63 in 50).

⁶⁸ Povzeto pri L. Plesničar-Gec, (op. 11) 37 ss in T. 4. O seliščni lončenini obstoje doslej le splošni opisni podatki (npr. I. Mikl-Curk, *Situla* 14/15, 1974, 239 ss).

⁶⁹ V Ptujju se podobne vrsti profili robov ustij sicer pojavljajo že prej: Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 11, 1967, 126, T. 3: 1; tudi *Inventaria archeologica* 14, 1972, Y 133: 4 (1.—2. stoletje).

⁷⁰ S. Pahič, (op. 7) 146 (T. 2: 21—22), 183 (T. 18: 5), 185 (T. 16: 16), z opozorili na podobne najdbe v Šempetru.

⁷¹ Podobna zapornjenost navzgor je najčehča v Dobrovniku: S. Pahič (op. 8) T. 2: 3, 3: 5, 6, 10; sicer pa izjemna, npr. na ptujski Panorami: P. Korošec, (op. 17) sl. 38; na Križni gori: M. Urleb, (op. 24) T. 39: 2.

⁷² Poleg najbližjih podpohorskih primerjav so taki lonci znani v mestih, npr. Poetovio: I. Mikl-Curk, *Poetovio I*, Kat. in mon. 13, 1976, T. 11: 13; P. Korošec, (op. 17) sl. 44 a; Emona: L. Plesničar-Gec, (op. 11) T. 4: 7. Podobno oblikovan rob ustja uvožene posode v Drnovem: S. in P. Petru, (op. 17) T. 30: 18 bi lahko opozarjal na poreklo teh profilov.

⁷³ Primerjav ni mnogo: Rifnik: op. 17 (dvakrat, a ostreje oglati, kot različica tipa 4 d); Križna gora: M. Urleb, (op. 24) T. 38: 7, 8. Za poantične primere npr.: J. Korošec, (op. 14) sl. 1, 11, 12, 14, 25 — vselej ostrejši rob.

⁷⁴ Dolga vas: I. Mikl, (op. 24) T. 2: 5; tudi Šempeter: V. Kolšek, (op. 17) T. 12: 65—66; Križna gora: M. Urleb, (op. 24) T. 39: 6. — Poznejše oblike npr. R. Ložar, (op. 38) 215, sl. 3, tip IV 2 ali v celotnem sklopu oblik srednjeveške lončenine še M. Zápotocký, *Památky archeologické* 69, 1978, 181, sl. 5.

⁷⁵ Še najprej nekaj podobnosti pri pozni lončenini: M. Zápotocký, (op. 74) sl. 5: 341 do 344, kar pa v tej zvezi najbrž ne pomeni ničesar.

⁷⁶ Čeprav gre tu (in v Spodnjem Grušovju) po premerih ustij 15—20 cm očitno za lonce ali globoke skodele pa je podobne profile robov ustij pri uvoženi oz. boljši lončenini mogoče zaslediti še najprej pri čašah: L. Plesničar-Gec, (op. 11) T. 6: 23, 29, 31, 33.

⁷⁷ Ptujška Panorama: P. Korošec, (op. 17) sl. 44 c bi bil najbližji doslej znani primer. V oblikovnem krogu emonske lončenine (L. Plesničar-Gec, [op. 11] T. 1—7) ni nič podobnega, a tudi ne v poznejšem času. Prim. še Sz. K. Póczy, *Acta archaeologica* 7, 1956, 79,

sl. 2: 16 (Aquincum) ali še zgodnejše oblike: É. B. Bónis, *Die spätkeltische Siedlung Gellérthege-Tabán in Budapest*. Arch. Hungarica SN 47, 1969, sl. 41: 13, 15.

⁷⁸ A. Bolta, *Arheološki vestnik* 8, 1957, 319 ss, sl. 4 — tudi dvojne valovnic. Dobroteškemu lončku sorodna posodica še na vzhodnem delu Brinjeve gore (s plastičnim križem na dnu).

⁷⁹ A. Bolta, (op. 78) sl. 3 — za T. 12: 1 pri S. Pahič, (op. 5) 414.

⁸⁰ Podobne nesimetrične valovnice se večkrat pojavljajo na antičnem posodju (najbližje npr. v Veleniku: S. Pahič, [op. 7] T. 12: 17, 13: 33—35), a izhajajo najbrž le od načina vleke črtala. Podobno še pozneje na Ptujskem gradu: J. Korošec, (op. 14) 231 ss, sl. 4, 7, 9, 15, 24, 28.

⁸¹ Skoro istovetni vzorci v Sp. Grušovju: S. Pahič, (op. 5) T. 12: 4. Za podobne poznejše prim. npr. J. P. Korošec, *Razprave I. razreda SAZU* 3, 1953, 205, sl. 14 ter J. Poulik, *Jižni Morava země dávných Slovanů* (1950) sl. 150 c.

⁸² V primeri s poprejšnjima posodama (op. 78—79) gre tu že za drugo različico, ki je na Brinjevi gori v celotnem profilu še ne poznamo, a se po najdbah iz poznejših let prikazuje kot jajčasto ovalen lonček, ki je (po naključju?) močno podoben II. tipu zgodnjih slovanskih lončkov: J. Korošec, *Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka* (1952) 182, sl. 83: 2.

⁸³ Npr. na ostankih posod z valovnico: S. Pahič, (op. 5) T. 11: 5—6.

⁸⁴ Podobne povezave npr. še na črepinji posode T. 11: 4 pri S. Pahič, (op. 5).

⁸⁵ J. Korošec, (op. 14) T. sl. 33, 41, 62 ipd.

⁸⁶ S. Pahič, *Razprave I. razreda SAZU* 6, 1969, 260 ss, T. 10: 1—5; ničesar podobnega doslej ni znano z Brinjeve gore.

⁸⁷ S. Pahič, (op. 7) 205. Zlasti za kos T. 7: 7 (S. Pahič, op. 7) iz Slov. Bistrice bi po obliki in istovetno vrezanih žlebičastih črtah pod robom ne glede na druge (pozneje nastale?) razlike smeli z gotovostjo domnevati skupno poreklo. Podobne posode še na Gradcu pri Prapretnem (op. 17).

⁸⁸ S. Pahič, (op. 7) 158.

⁸⁹ Glej T. 12: 2 pri S. Pahič, (op. 5). Gre za skrbnejšo izvedbo kot v prejšnjih primerih (op. 80—81), vendar pa ne za krajinsko omejen pojav — prim. podobno, vértano v obratni smeri pri O. Bruckner, *Materiali* 8, 1971, 44, T. 10.

⁹⁰ Npr. J. Korošec, (op. 14) sl. 5, 15; J. Poulik, (op. 81) sl. 90 h; v sestavi okrasa pri V. Hrubý, *Staré město, Velkomarovské pohřebiště »na Valách«* (1955) 133 ss najpodobnejše sl. 18: 8 in 19: 12. Tudi: M.-Dj. Jan-

ković, *Godišnjak grada Beograda* 25 (1978) 50, sl. 8: 5.

⁹¹ Glej T. 10: 4 pri S. Pahič, (op. 5).

⁹² I. Mikl-Curk, (op. 7) T. 2: 3. Prim. še npr. I. Čremošnik, *Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo* NS 29, 1976, 109 ss, T. 16: 28.

⁹³ Prim. navedbe o namembnosti posodja pri I. Curk, *Rimska keramika v Sloveniji* (1973) in podobno ob medsebojnih količinskih razmerjih v Emoni: I. Curk, (op. 68) 239 ss.

⁹⁴ Le 8 odstotkov s pr. 14—16 cm, nobeden od teh v skupinah 1—2.

⁹⁵ Npr. še do nedavnega običajnemu zajemanju iz skupne sklede, ki je obsegalo večino kmečkih jedi?

⁹⁶ S. Pahič, (op. 7) 203 ss.

⁹⁷ S. Pahič, (op. 7) tab. 12.

⁹⁸ Npr. T. 9: 8 ali 21: 8 pri S. Pahič, (op. 7) in različice pril. 2: 1 a—b.

^{98a} Veleniške posode iz pril. 2 so vse iz zgodnjih grobov v gomilah: S. Pahič (op. 7) 169 ss.

⁹⁹ Med doslej pregledanim gradivom iz poznejših let le nekaj ostanokov z robovi ustja ranih različic 3—4: (S. Pahič [op. 7] tab. 12 — od zgoraj navzdol), a tudi nekatere »prehodne« oblike.

¹⁰⁰ Mnenja o tem so še vedno različna: npr. H. Kenner, *Carinthia I* 139, 1949, 173, navaja uporabo za oljenke in shrabene posode; W. Alzinger, *Die römischen Hügelgräber in Österreich*, Dissertation 1951 (Universität Wien) 68, pa razlaga uporabo na ognjišču. Za kuhinjsko uporabo je tudi več drugih mnenj, kar bi na Brinjevi gori potrjevala še skledasta velikost teh posod.

¹⁰¹ Za prejšnje bi na Brinjevi gori lahko govorilo še nesorazmerje med najdbami obrobij in nog, ki bi lahko bile zaradi ognja pogosteje uničene?

¹⁰² Npr. T. 1: 36, 6: 22 in 9: 23 pri S. Pahič, (op. 7). Morebiti so bili v rabi še za druge namene?

¹⁰³ Zanimiv je pretežno enoten odstotek teh posod ob Pohorju: večinoma 5%, le v Sp. Grušovju samo 2,5%, a ob Ložnici v Slov. Bistrici preko 10%. Razlikovati bi morali še po velikostih — med skledami in skodelami, te poslednje so bile najbrž le namizno posodje in kot take so pogost pridelatek v grobovih.

¹⁰⁴ É. Bónis, (op. 11) T. 24: 15; S. Pahič, *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 1, 1965, 34, T. 5: 6.

¹⁰⁵ Prim. skodele s podobnim profilom: É. Bónis, (op. 11) T. 22: 4; domnevanje pri Ž. Tomičič, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 5, 1975, 33, sl. D: 3, 4, 7. — Tudi na Brinjevi gori med gradivom iz poznejših let

vsaj ena konična skodela s podobnim profilom roba ustja in ravnim dnom.

¹⁰⁶ S. Pahič, (op. 7) 205.

¹⁰⁷ É. Bónis, (op. 11) 52 in A. Schörgendorfer, (op. 8) 135 ss navajata le 1. in 2. stoletje; enako B. Vikič-Belančič, *Starinar* NS 13—14, 1962—1963, 108. Najmlajši nqvec v tej zvezi bi bil Antonin Pij (R. Strelli, *Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft zu Wien* 58, 1928, 175). Edini, močno zapozneli kos bi bil iz Karnunta: E. Swoboda, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 11, 1935, 63, sl. 21 — z valjastim profilom.

¹⁰⁸ O vplivih markomanskega pustošenja na lončarsko dejavnost ni znanega nič določnega. V mestih, ki niso bila posebno prizadeta (Poetovio: J. Klemenc, *Tujiški grad v kasni antiki* [1950] 60; Emona: J. Klemenc, *Zgodovina Ljubljane I*, 1955, 332; pač pa Flavia Solva: E. Diez, *Flavia Solva*² [1959] 10), najbrž ni prišlo do pretresov pač pa verjetno na mnogo bolj prizadetem podeželju (B. Saria, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20, 1939, 134; P. Petru, *Arheološki vestnik* 29, 1978, 360; za Krško polje prim. S.-P. Petru, [op. 17] 29, za mariborski okoliš S. Pahič, [op. 24] 200 — povsod le splošne navedbe).

¹⁰⁹ S. Pahič, (op. 7) T. 2: 4; tudi T. 7: 23; k poslednji sorodni T. 1: 1—2 pri S. Cigle- nečki, (op. 50) — po okrasu. Podobno še pri P. Karnitsch, (op. 17) T. 70: 4 = 2. stoletje.

¹¹⁰ Tu pril.. 2: 1 č = primerjave.

¹¹¹ Npr. Gradec pri Prapretnem: S. Cigle- nečki, (op. 50) T. 1: 1—2 — po profilu; Velika vas: P. Petru, T. Knez, A. Uršič, *Arheološki vestnik* 17, 1966, 470 ss, T. 5: 7; Križna gora: M. Urleb, (op. 17) T. 39: 11 (s celotnim profilom), tudi T. 40: 1; Povir na Krasu: N. Osmuk, *Goriški letnik* 3, 1976, 84, T. 1: 1, 3 — na koničnih skodelah iz druge polovice 4. stoletja; Panik pri Bileću: I. Čremo- šnik, (op. 92) T. 14: 18, 17: 31.

¹¹² H.-J. Kellner, (op. 17) sl. 13: 30, 31; idem, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 24, 1959, 160 ss, sl. 7: 2, 8: 19, 25; H.-J. Kellner, G. Ulbert, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 23, 1958, 79, sl. 15: 7.

¹¹³ V bližnji sosesčini je različici b podob- na le skodela iz Slovenske Bistrice: S. Pahič (op. 7) T. 4: 27.

¹¹⁴ H.-J. Kellner, (op. 17) sl. 13: 31—33, 14: 1.

¹¹⁵ S. Pahič, (op. 24) T. 1: 7. Tudi H.-J. Kellner, (op. 112) sl. 8: 8. Podobno še na Križni gori: M. Urleb, (op. 17) T. 41: 18.

¹¹⁶ H.-J. Kellner, (op. 18) 143.

¹¹⁷ C. Pescheck, *Bayerische Vorgeschichts- blätter* 25, 1960, 75 ss, sl. 2: 6, 3: 5, 5: 1, 7:

1, 9: 1, 10: 24; H.-J. Kellner, (op. 17) sl. 13: 24—25; R. Christlein, H.-J. Kellner, (op. 33) sl. 8: 7; K. Hahn, P. Vychitil, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 37, 1972, 178, sl. 66: 10.

¹¹⁸ É. B. Bónis, (op. 77) sl. 22; ipd.; A. Rybová, *Latéská sídliště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středoecké* (1968) T. 1: 5, 9: 5, 12: 11, 22: 11 ipd.; J. Meduna, *Staré Hradisko II* (1970) T. 48: 24, 54: 19.

¹¹⁹ V tej sondi npr. T. 5 pri S. Pahič, (op. 5); na nekaj mestih Brinjeve gore so tudi ostanki grafitnih posod.

¹²⁰ Rosalnice: A. Dular, *Arheološki vest- nik* 27, 1976, 192, T. 4: 10 (a zaobljeno); Rifnik: (op. 17); Gradec pri Prapretnem: (op. 17); Križna gora: M. Urleb, (op. 17) T. 39: 10, 13, 14, 17, 18, 40: 2—4. — Tudi ponekod drugod: I. Čremošnik, (op. 92) T. 92) T. 16: 6, 17: 27, 19: 25; A. Neumann, (op. 24) sl. 5, zgoraj 1; H. Kerchler, (op. 17) T. 66: 2.

¹²¹ Na Križni gori prevladujejo valovnice, ki jih na teh brinjevskih posodah ni.

¹²² Za različico 6a prim. navedbe v op. 83 pri S. Pahič, (op. 7) 245, za različici 6 b—c pa v op. 130 prav tam. — Zasnove profilov različic 6 b—c so že pri pozno- keltskih skodelah: A. Rybová, (op. 117) T. 9: 4, 24: 15 ipd.; É. B. Bónis, (op. 77) T. 4: 4 ipd. Posamič še na Bavarskem: R. Christlein, H.-J. Kellner, (op. 33) sl. 9: 10; H.-J. Kellner, (op. 112) sl. 8: 1. — Podobne najdbe z Gradca pri Prapretnem (op. 17) še niso objavljene.

¹²³ Na Brinjevi gori še med poznejšim gradivom nekajkrat s popolnim profilom. Veržej: S. Pahič, (op. 17) T. 6: 2; Svete gore: P. Korošec, (op. 17) T. 4: 6. Prim. še É. Bónis, (op. 11) T. 22: 4 (tudi Drnovo); H.-J. Kellner, G. Ulbert, (op. 112) sl. 15: 1.

¹²⁴ É. B. Bónis, (op. 117) sl. 21: 11 ipd; tudi med domačo boljšo lončenino: npr. S.-P. Petru, (op. 17) T. 34: 8, ki pa morebiti po- snema Drag. 37.

¹²⁵ Pri nas še npr. Veržej: S. Pahič, (op. 17) T. 6: 17; Svete gore: P. Korošec, (op. 24) T. 13: 7. Pavlovci: Z. Šubic, (op. 56) T. 3, sl. 20; večinoma že iz prečiščene gline.

¹²⁶ Najbrž gre za posnemanje ploskih krožnikov po eni izmed redkih različic (E. Gose, *Gefässtypen der römischen Keramik im Rheinland* [1950] T. 17: 251, 45: 469 — tam dokaj različnih storiti).

¹²⁷ Npr. T. 4: 2, 8: 29; 13: 26, 18: 6 pri S. Pahič, (op. 7).

¹²⁸ Npr. J. Horvat-Šavel, (op. 17) T. 12: 1.

¹²⁹ Svitkast rob je videti značilen za Slov. Bistrico. Od drugod skoro ni podatkov: É. Bónis, (op. 11) 56, našteva pokrove z oglati in oblo zaključnim ter včasih letvasto dopolnjenim robom: T. 2—5; med pokrovi s

ptujske Panorame (P. Korošec, [op. 17] sl. 26—35) je največ takih skupine 1 a, ki so ob Pohorju izjemni.

¹³⁰ Z. Šubic, (op. 56) T. 3, sl. 28.

¹³¹ Le pri skupini 5 b, a še tam dovolj neizravno.

¹³² I. Mikl-Curk, (op. 7) ne omenja. Za Velenk glej: S. Pahič, (op. 7) 158, T. 13: 18.

¹³³ Npr. Poštela: S. Pahič, (op. 24) 166; Stična: S. Gabrovec, *Arheološki vestnik* 20, 1969, 26.

¹³⁴ I. Mikl-Curk, (op. 7) 22, domneva to »v razvitem 3. stoletju«. K temu še S. Pahič, *Razprave 1. razreda SAZU* 3, 1969, 329 ss.

¹³⁵ Poleg izjemnih zgodnjeantičnih je četrtina opredeljenih novcev iz sredine (počeni z Gordianom III.), dobra tretjina pa iz druge polovice 3. stoletja; sledi petina iz prve in sedmina iz druge polovice 4. stoletja (zaključeno z Valensom, oz. Valentinianom II. na grobišču).

¹³⁶ V mariborskem muzeju — objava v pripravi. Časovno opredeljenih kosov je med razmeroma bornimi najdbami malo: od noriško-panonskih fibul tipa Almgren 235 in 236 iz 2. stoletja do zapetnic s kačastimi zaključki, kakršne so se našle tudi v grobovih (S. Pahič, [op. 86] 249 sl. 15) iz druge polovice 4. stoletja.

¹³⁷ Dva kosca skodel Drag. 37 iz te sonde sta rheimzabernški izdelek iz prve polovice 3. stoletja.

¹³⁸ O poreklu podatkov glej op. 17: za obe najdišči.

¹³⁹ Npr. pri S. Pahič, (op. 7) lončka T. 2: 28 in 10: 8, shrambeni lonec T. 9: 16 pa najbrž še trinožniki (T. 9: 8, 10: 1) in pokrovi (T. 10: 15) in druge posode, ki se že po glini, kakršna je značilna za lončarske izdelke v Poetovionu in Celeji, ločijo do večine tukajšnje grobe hišne lončenine.